

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

JAZYKOVÁ ANALÝZA LÉKAŘSKÉHO SLANGU

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Maturová, Ph.D.

Autor práce: Petra Němcová

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: 4.

2016

ANOTACE

Tématem bakalářské práce je analýza současného lékařského slangu a jeho jazykový rozbor. Teoretická část vychází z dostupné odborné literatury, v praktické části je pozornost zaměřena na různé způsoby obohacování slovní zásoby lékařské mluvy. Cílem práce je přiblížit základní znaky lékařského slangu, popsat etymologii a sebraný materiál podrobit jazykové analýze. Součástí bude slovník shromážděných lexikálních prostředků s výkladem jejich významu.

ANNOTATION

The Bachelor thesis analyses the modern-day medical slang and its linguistic features. The theoretical part of the thesis is based on the outcomes of previous scientific research currently available; the practical part deals with various methods of enriching medical vocabulary. The aim of the thesis is to introduce the basic features of medical slang, to describe its etymology and to linguistically analyse the collected material. Included in this thesis is a dictionary of the compiled lexical items as well as an explanation of their meanings.

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 6. května 2016

.....

Petra Němcová

Tímto bych chtěla co nejsrdečněji poděkovat Mgr. Markétě Maturové, Ph.D., za její odborné konzultace, čas, který mi při vedení kvalifikační práce věnovala a samozřejmě i za laskavý přístup a podporu.

Dále děkuji MUDr. Janě Vyhnálkové ze soukromé gynekologicko-porodnické ordinace v Pelhřimově za pomoc při sběru jazykového materiálu.

V neposlední řadě velké díky patří taktéž Mgr. Veronice Novákové za její cenné rady a ochotu.

Medicína je nepochybně nejšlechetnější ze všech umění.

(Hippokratés)

OBSAH

ÚVOD.....	9
METODOLOGIE A CÍLE PRÁCE.....	9
PRACOVNÍ HYPOTÉZY	10
STRUKTURA PRÁCE.....	11
1 TEORETICKÉ POJEDNÁNÍ O SLANGU	12
1.1 ETYMOLOGIE SLOVA SLANG	12
1.2 DEFINICE A POVAHA SLANGU	12
1.3 VZÁJEMNÉ VZTAHY MEZI SLANGEM A DALŠÍMI SOCIOLEKTY	14
1.3.1 ARGOT	14
1.3.2 ŽARGON	15
1.3.3 HANTÝRKA.....	16
1.4 PŘEHLED DĚJIN VÝZKUMU ARGOTU A SLANGU U NÁS	16
1.5 ČETNOST SLANGŮ	18
1.6 PROCES VZNIKU A ZÁNIKU SLANGŮ, JEJICH TRADICE.....	19
1.7 VNITŘNÍ KLASIFIKACE SLANGU.....	19
1.7.1 DIFERENCIACE PODLE POVAHY PROSTŘEDÍ.....	20
1.7.2 DIFERENCIACE PODLE MOTIVACE	21
1.7.3 DIFERENCIACE PODLE MÍRY NESPISOVNOSTI.....	21
1.7.4 DIFERENCIACE PODLE STÁŘÍ	21
1.7.5 DIFERENCIACE PODLE EXPRESIVITY A FORMY	22
1.8 SBĚR SLANGOVÉHO MATERIÁLU V PRAXI.....	22
2 CHARAKTERISTIKA A ZVLÁŠTNOSTI LÉKAŘSKÉHO SLANGU.....	25
2.1 DŮVODY UŽÍVÁNÍ LÉKAŘSKÉHO SLANGU.....	26
3 OFICIÁLNÍ LÉKAŘSKÁ TERMINOLOGIE.....	28
3.1 TERMINOLOGIE OBECNĚ.....	28
3.2 CHARAKTERISTIKA LÉKAŘSKÉ TERMINOLOGIE	28
3.3 SHRNUTÍ	29
4 SÉMANTICKÁ KLASIFIKACE SEBRANÝCH LÉKAŘSKÝCH NÁZVŮ	30
4.1 NÁZVY ÚČASTNÍKŮ LÉČEBNÝCH ÚKONŮ	30
4.2 NÁZVY ONEMOCNĚNÍ, PORUCH, ZDRAVOTNÍCH NEDOSTATKŮ A PATOLOGICKÝCH JEVŮ	31

4.3	NÁZVY LÉKAŘSKÝCH ZÁKROKŮ, PROCESŮ, ÚKONŮ A ČINNOSTÍ.....	31
4.4	NÁZVY LÉKŮ, MATERIÁLŮ, NÁSTROJŮ, PROSTŘEDKŮ A PŘÍSTROJŮ.....	32
4.5	NÁZVY LÉKAŘSKÝCH OBORŮ, ODDĚLENÍ, MÍSTNOSTÍ A ÚSTAVŮ.....	32
4.6	NÁZVY FYZICKÝCH I PSYCHICKÝCH STAVŮ PACIENTŮ.....	32
4.7	NEZAŘAZENÉ SLANGOVÉ NÁZVY.....	32
4.8	NÁZVY TĚLESNÝCH ORGÁNŮ A LÁTEK.....	33
5	ONOMAZIOLOGICKÉ POSTUPY VE SLOVNÍ ZÁSOBĚ LÉKAŘSKÉHO SLANGU (se zaměřením na gynekologicko-porodnickou sféru).....	34
5.1	DERIVACE.....	34
5.1.1	SUBSTANTIVA.....	35
5.1.2	VERBA.....	39
5.2	KOMPOZICE.....	39
5.3	ABREVIACE.....	40
5.4	METAFORIZACE.....	41
5.5	METONYMIZACE.....	42
5.6	TVOŘENÍ SDRUŽENÝCH POJMENOVÁNÍ.....	43
5.7	TVOŘENÍ FRAZEOLISMŮ.....	44
5.8	PŘEJÍMÁNÍ.....	44
5.9	MECHANICKÉ KRÁCENÍ.....	45
5.10	PŘEKRUCOVÁNÍ.....	45
5.11	UNIVERBIZACE.....	46
5.11.1	ZMĚNA SLOVNÍHO DRUHU.....	47
6	LEXIKÁLNÍ ANALÝZA.....	48
6.1	ZASTOUPENÍ JEDNOSLOVNÝCH A VÍCESLOVNÝCH POJMENOVÁNÍ.....	48
6.2	SLOVA S CIZOJAZYČNÝM ZÁKLADEM.....	48
6.3	MULTI/INTERSLANGOVÉ VÝRAZY.....	50
	ZÁVĚR.....	53
	ZDROJE.....	56
	SEZNAM TABULEK A GRAFŮ.....	60
	SEZNAM PŘÍLOH.....	63

ÚVOD

Jak již napovídá název *Jazyková analýza lékařského slangu*, práce se zaměřuje na oblast nespisovné vrstvy jazyka, konkrétně slang lékařů. Toto téma jsem si zvolila hned z několika důvodů:

- a) během studia jsem se doposud nesetkala s mnoha publikacemi zabývajícími se uvedenou tematikou komplexně. Pozornost stran veřejnosti i jazykovědců je opakovaně věnována spíše jiným slangům, např. studentskému, rybářskému, sportovnímu či železničářskému;
- b) občasný kontakt se zdravotním personálem mě pochopitelně nutí zajímat se o výrazy, jichž lékaři při své profesi užívají a které jsou ovlivňovány lingvistickými procesy i společností, tudíž pronikají také mimo pole zdravotnictví.

Kromě výrazů se zřejmým významem existují také pro běžné občany nesrozumitelná lékařská pojmenování, např. zkratková označení typu *ábé* (abortus – potrat) nebo *éemgé* (elektromyograf). Jak totiž uvádí A. Doležal, „autoři tvoří zkratky se zběsilostí Edisona, namnoze jim rozumějí jen oni sami a malé kroužky zasvěcenců“;¹

- c) noetika lékařského slangu a jeho zvláštností je cenná pro lingvisty i laiky. Každému zájemci umožní poznávat fungování jazyka za různých podmínek, včetně příslušných zákonitostí (platí pro slangy obecně). Výzkum slangů jakožto poloúvarů národního jazyka stále patří mezi nejaktuálnější úkoly jazykovědců.

Prohloubení vědomostí z oblasti mluvy lékařů považuji vzhledem k těmto příčinám za velice užitečné a přínosné.

METODOLOGIE A CÍLE PRÁCE

Okruh bádání jsem záměrně zúžila na odvětví gynekologie a porodnictví, lékařství jako celek by pro účely této práce bylo až příliš rozsáhlé. Lexikografické zkoumání umožňuje specifikovat danou problematiku a dokládá živost a tradici slangových gynekologicko-porodnických názvů. Zároveň široké veřejnosti ukazuje barvitost ženského lékařství. Cílem práce je zaznamenat co největší množství slangismů z gynekologické a porodnické praxe (nikoliv jejich absolutní výčet) a sestavit tak vůbec

¹ DOLEŽAL, A.: *Lékařský slang a úsloví*. 2. vyd. Praha: Galén, 2007, s. 15.

první samostatný slovník gynekologicko-porodnického slangu (s potenciálem studijní opory). Realizaci plánu podpořila MUDr. Jana Vyhnálková se svou dlouholetou zkušeností z oboru. Lékařské výrazivo bylo sesbíráno v okolí Pelhřimova, s výraznějšími územními odchylkami není počítáno. Jazykový materiál pravděpodobně zčásti limituje pouze prostředí (soukromá ordinace), ve kterém sběr proběhl. Taková specifická slovní zásoba může být ovlivněna také pohlavím, věkem, zkušenostmi mluvčího, vzniklou situací apod.

Sběr lingvistických prostředků, jemuž předcházela přípravná (teoretická) fáze, je doplněn excerpcí příslušné odborné literatury. Naopak dotazníkové metody, která je nejednou zdrojem sběru slangu v praxi, nebylo záměrně užito. Předložením dotazníků laikům bych získala pouze orientační přehled o znalosti, případně neznalosti, konkrétních, předem zvolených slangismů. Dotazníky vyhrazené lékařům a studentům lékařství již existují, velký přínos v nich tudíž nespátřuji. (Jedná se většinou o dotazníky zkoumající užívání zdravotnického nebo ošetrovatelského slangu s velkou měrou slov z oblasti gynekologie.) Nadto vnímám dotazníkovou metodu jako příliš omezující – respondentovi předem vytyčuje příslušné kategorie (např. lékařské obory, nemoci...), nebo dokonce konkrétní slova (slangový název pro pacienta, injekci...). Mým záměrem je naopak reálně používané slangismy teprve po sběru roztrdit a na základě toho i analyzovat. Nechybí ani statistické zpracování výsledků – sumarizace a porovnání dat.

PRACOVNÍ HYPOTÉZY

Nevylučuji, že se ve slovníku neobjeví výrazy interslangové. Počítám zejména s mísením lékařského, ošetrovatelského, patientského a mateřského slangu a zároveň předpokládám, že:

- a) zaznamenám slangové prvky, jež budou pravděpodobně využívány zejména při komunikaci mezi lékaři v nemocnici, ale v rámci soukromé ambulantní praxe se již neuplatní, např. expresivní výrazy;
- b) může dojít k balancování na pomezí slangů a profesní mluvy;
- c) vzhledem k úspornosti lékařského vyjadřování budou převažovat spíše výrazy jednoslovné;
- d) za nejfrekventovanější slovní druh lze označit substantiva, druhým nejpočetnějším slovním druhem mohou být verba.

STRUKTURA PRÁCE

Předložená kvalifikační práce funguje jako syntéza dvou částí – obecné teorie a praktického sběru materiálu. Záměrem je zkoncipovat teoretickou část jako výběrovou literární rešerši, abych mimo jiné mohla srovnat různé pohledy jednotlivých autorů na konkrétní problematiku. V teoretické části se observace soustředí na etymologii pojmu slang, zajímá mě především definice a povaha slangu i vymezení oproti ostatním sociolektům tak, aby se předešlo případným nedorozuměním na základě nevhodně zvolené terminologie. Do teoretické části jsem rovněž zahrnula dějiny výzkumu slangu, pojednání o četnosti slangových názvů, o tradici, procesu vzniku i případného zániku slangů, vnitřní klasifikaci lékařského slangu (tematické okruhy) a způsobech jeho tvoření.

Praktická část je diferencována na preambuli věnovanou popisu lékařského prostředí a slovník, který osobně považuji za nejdůležitější část výzkumu. V praktické části byla provedena analýza sebraného materiálu a došlo také k jeho utřídění.

1 TEORETICKÉ POJEDNÁNÍ O SLANGU

Nejprve se zaměřím na slang² jako takový. Podrobněji je třeba zkoumat etymologii a povahu slova slang, vysvětlit jeho význam a vnitřní klasifikaci. Budu se tedy zabývat tím, čemu se zčásti věnuje sociální dialektologie a čím se zabírají lingvisté z celého světa. Podám jakýsi stručný průřez světem slangu a s ním souvisejících disciplín.

1.1 ETYMOLOGIE SLOVA SLANG

Názory autorů na původ slova slang se mírně liší. F. Kopečný kupř. ve svém příspěvku *K etymologii slova slang* (1987) uvádí, že slang je slovo skandinávského původu a lze jej pokládat za dějové jméno ke sling (= vrhat, házet). Má prý původně označovat zvláštní zpěvavý a lstivý jazyk žebráků.³

Jak jsem již uvedla výše, existuje vícero možných uchopení významu tohoto slova, nicméně za nejstarší (poprvé byl doložen v roce 1758) a všeobecně nejrozšířenější se považuje jeho výklad z anglického s´language (= něčí jazyk, např. doctor´s language, mluva lékařů).

Další z významných jazykovědců, M. M. Makovskij, poukazuje na původ slova z cikánštiny, popř. ze severoanglických dialektů, zatímco E. Partridge upřednostňuje norský původ slova. Celkové shrnutí podává přehledným způsobem J. Hubáček v kapitole o *Obecném výkladu slangu* (1987).⁴

1.2 DEFINICE A POVAHA SLANGU

Definice slangu bývá nejednotná. Označení slang se dnes dostává do veřejného vyjadřování, a stává se tak zcela aktuální záležitostí. Nejčastěji bývá používáno v publicistickém či odborném stylu. Jako důkaz může posloužit přítomnost výrazu v moderních výkladových slovnících. Např. ve *Slovníku spisovné češtiny* (2012) se dočteme, že se jedná o mluvu lidí ze stejného, buď pracovního, nebo zájmového

² Výslovnost: [sleng].

³ Viz KOPEČNÝ, F.: K etymologii slova slang. In: *Sborník přednášek ze III. konference o slangu a argotu v Plzni 1984*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1987, s. 28–30.

⁴ Viz HUBÁČEK, J.: Obecný výklad slangu. In: *Sborník přednášek ze III. konference o slangu a argotu v Plzni 1984*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1987, s. 6.

prostředí, příznačnou expresivním zbarvením. Uvádí i jednotlivé případy: studentský, sportovní slang apod.⁵

Nelze opomenout ani skutečnost, že kromě termínu slang používá český jazyk celou řadu synonymních výrazů. Mezi nejfrekventovanější patří sociální nářečí, společenská nářečí, speciální a vrstevná nářečí, společenská, pracovní a vrstevná mluva.⁶

Sociální nářečí má tedy nejen mnoho označení, ale také množství obdobných definic. Další z nich pochází z článku *Krajová diferenciacie jednoho slangu* v časopise *Naše řeč* (1977), v němž se dočteme: „Slang, tj. v pojetí české jazykovědy více či méně nespisovné výrazivo charakteristické pro určité zájmové nebo pracovní prostředí, nevyskytuje se v jedné podobě, jež by měla platnost celouzemní, nýbrž na různých teritoriálních celcích bývá různě, třebaže jen do jisté míry modifikován.“⁷ Pojednání o slangu i o argotu lze nalézt rovněž v časopise *Slovo a slovesnost* (1935), z něhož se recipient dozví mimo jiné o rozdílu mezi těmito dvěma často zaměňovanými jazykovými pojmy. Zde je argot definován jako neobvyklý jazyk zločinců a jim podobných individuí, kdežto slangy jsou pojímány jako nevšední jazyky všech zbylých sociálních skupin, pokud se nejedná pouze o odborné výrazivo.⁸ Autor článku pracuje s pohledem F. Jílka-Oberpfalcera a ještě uvádí, že hranice mezi argotem a slangem je poměrně tenká, neboť veškeré slangy přebírají prvky z argotu a nadto mají s argotem společnou vnitřní podstatu. Podle F. Jílka-Oberpfalcera tudíž jejich pojmové rozlišení není stěžejní záležitostí. P. Trost vychází z pojetí O. Jespersena, jenž rozlišil tři pro něj podstatně rozdílné ideální typy zvláštních jazyků: „argot – tajný jazyk, slang – mluva subjektivní emancipace z objektivního jazykového řádu, jazyk stavovský – soubor technických termínů a formulí určitého povolání“.⁹ Chápu, že dle F. Jílka-Oberpfalcera není striktní vymezení výše zmíněné terminologie nezbytnou záležitostí, dle mého názoru je ovšem zapotřebí věnovat alespoň částečnou pozornost základnímu vymezení těchto výrazů, proto následující kapitolu zaměřím na stanovení vzájemného poměru mezi slangem a ostatními pojmenováními.

⁵ Viz AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY, Ústav pro jazyk český. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Praha: Academia, 2012, s. 392.

⁶ Viz HUBÁČEK, J.: *O českých slanzích*. Ostrava: Profil, 1979, s. 9.

⁷ NEKVAPIL, J.: *Krajová diferenciacie jednoho slangu*. *Naše řeč* [online]. 1977, roč. 60, č. 5 [cit. 2015-02-04]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6006>

⁸ Viz TROST, P.: *Argot et slang*. *Slovo a slovesnost* [online]. 1935, roč. 1, č. 4, s. 240–242. [rev. 2015-02-04]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=61>

⁹ Tamtéž.

Předešlé řádky jasně dokazují, že náhledů na problematiku sociálního nářečí a pojmů s ním (ne)souvisejících je vícero. Zohlednění stáří takových prací vede k pochopení různorodosti autorských pohledů, jež nutně nemusí vyhovovat dnešku. V jedné z nejznámějších knižních publikací zabývajících se slangem, ve *Výběrovém slovníku českých slangů* (2003), J. Hubáček píše o slangu jako o svébytné součásti národního jazyka, jež má podobu nespisovné vrstvy zvláštních pojmenování a která je uskutečňována v běžně mluvené řeči lidí (slang není jedinou variantou běžně mluvené řeči, proto je nutné jednotlivá pojmenování rozlišit). Každopádně se musí jednat o jazykový styk spjatý se stejným pracovním prostředím nebo totožnou oblastí zájmů. Taktéž by měl slang sloužit speciálním potřebám věcné lingvistické komunikace a být nástrojem vyjádření příslušnosti k určitému prostředí nebo tzv. „hobby sféře“.¹⁰

1.3 VZÁJEMNÉ VZTAHY MEZI SLANGEM A DALŠÍMI SOCIOLEKTY

V čem se pojmy argot, žargon a hantýrka liší od slangu, popř. co mají společného? Sic se na první pohled mohou tato pojmenování jevit jako totožná, ne vždy je vhodné k nim shodně přistupovat. Autoři aktualizovali jejich významy v rámci dobového kontextu, proto se v různých publikacích nachází odlišná vysvětlení. Stejně tak uvedené pojmy nelze jednoduše a beze zbytku vydělit podle sémantické platnosti.

1.3.1 ARGOT

Slovo argot je francouzského původu. Téměř přesně vystihuje význam argotu německý překlad: Gaunersprache. Výkladem jeho významu se zabývalo mnoho autorů, např. F. Kopečný, F. Jílek-Oberpfalcer či B. Hochel, který definuje argot poměrně stroze. Pokládá ho za řeč uzavřené skupiny lidí a přikládá mu i důležitou funkci – snahu utajit smysl obsahu promluvy před nechtěnými posluchači. Někteří autoři s jeho stanoviskem záměrnosti upravené řeči nesouhlasí, takovouto pochybnost vyslovil např. J. Kořán.¹¹

¹⁰ Viz HUBÁČEK, J.: *Výběrový slovník českých slangů*. Ostrava: Ostravská univerzita Ostrava, 2003, s. 3–4.

¹¹ Viz BEČKA, J. V.: Slang a diferenciacie v běžně mluvené řeči. In: *Sborník přednášek ze III. konference o slangu a argotu v Plzni 1984*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1987, s. 5–6.

Ve *Slovníku spisovné češtiny* (2012) se pod heslem argot dočteme: „mluva, zvl. společenských vrstev (zlodějů apod.), jiným nesrozumitelná“.¹²

Při studování literatury týkající se nespisovné vrstvy jazyka jsem si položila otázku, zda ještě mohu v jednadvacátém století, v němž nezůstává lidským smyslům bezmála nic utajeno, mluvit o argotu v původním slova smyslu? Pokud bych se měla držet předešlých definic, představuje argot skrytou symboliku slov. Problém pravděpodobně spočívá v tendenci dnešní společnosti, totiž se všim se chlubit, uveřejňovat informace (i ty soukromého rázu) na nejrůznějších místech (ať už virtuálních, např. sociálních sítích, nebo fyzicky existujících). I současní trestanci jsou svolní zasvětit nás do tajů vězeňského argotu, nesnaží se skrývat svůj slovník, prostřednictvím kterého mezi sebou vzájemně komunikují: „Na základě ochoty, se kterou vězni dotazníky vyplňovali a odevzdávali, autoři usuzují, že vězeňský argot v dnešní době neslouží prvořadě jako tajná řeč.“¹³

Na trhu je dostupná řada slovníků, v nichž kriminální mluva alespoň okrajově figuruje, např. *Výběrový slovník českých slangů* (2003) od J. Hubáčka. V současné době už vězeňský „argot“ (vzhledem k předcházejícím odstavcům by bylo možná vhodnější používat termín slang) neslouží primárně jako utajovaná řeč, ale její základní funkcí se stala funkce komunikační. Takto o dané problematice hovoří J. Hála a P. Soudková ve své studii *Jak mluví čeští vězni* (2002).¹⁴

1.3.2 ŽARGON

Termín žargon pochází z Francie a ve francouzských slovnících je definován jako nesrozumitelný jazyk, který používají zejména různí taškáři. B. Hochel oba pojmy (žargon a argot) chápe podobně – nespisovné jazykové prostředky, jejichž cílem je zatajit smysl sdělené zprávy.¹⁵ Pokud používá označení „nespisovný“ myslí tím, že bývalo běžně používáno jako hanlivé označení pro způsob řeči v jinak spisovném projevu.

¹² AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY, Ústav pro jazyk český. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Praha: Academia, 2012, s. 21.

¹³ ANTALOVSKÁ, K. S.: Dějiny výzkumu slangu a argotu u nás. *Acta* [online]. 2010, roč. 3., s. 144 [rev. 2015-02-05]. Dostupné z: http://ff.zcu.cz/files/Acta-FF/2010/ACTA_FF_2010_3.pdf

¹⁴ Viz PRAVDOVÁ, M.: Termobuk, pytlotževjk, marcela. Naučte se, co vás čeká ve vězení. *iDNES.cz* [online]. 9. 10. 2014 [rev. 2015-02-02]. Dostupné z: http://technet.idnes.cz/argot-rec-kriminalniku-07a-/veda.aspx?c=A140826_155938_vojenstvi_kuz

¹⁵ Viz BEČKA, J. V.: Slang a diferenciacie v běžně mluvené řeči. In: *Sborník přednášek ze III. konference o slangu a argotu v Plzni 1984*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1987, s. 5.

Dnes už se žargon v běžně mluvené řeči ani v oficiálních odborných projevech nepoužívá, přesto lze tento termín ve *Slovníku spisovné češtiny* (2012) objevit. Jeho význam se dle společenské příslušnosti (využitelnosti) rozděluje mezi hantýrku (okrajově v žakovské mluvě), argot (zlodějský žargon) a v poslední řadě i studentský a intelektuálský žargon (slang).¹⁶ Ačkoliv žargon primárně pojmenovává nespisovnou mluvu pracovní či sociální skupiny, může být označení žargon použito též pro terminologii v širším slova smyslu, nebo dokonce ve chvíli, kdy si autor není jist, jaký postoj má k výrazu zaujmout.¹⁷ Zmíněná skutečnost dokazuje, že dnes spíše než k vymezování jednotlivých pojmů a vytyčování hranic mezi nimi dochází k jejich stírání a prolínání názvosloví.

1.3.3 HANTÝRKA

Specifický typ synonyma ke slovům žargon, argot a slang (opět záleží na kontextu), neboť *Slovník spisovné češtiny* (2012) uvádí následující: „nespisovná mluva určité skupiny lidí, žargon: odborná h. slang; sportovní, myslivecká h.; zlodějská h. argot“.¹⁸

1.4 PŘEHLED DĚJIN VÝZKUMU ARGOTU A SLANGU U NÁS

Lidé se zabývali argotem a jeho „variantami“ už od dávných dob. Jedním z prvních zdrojů jsou tzv. *Černé knihy*, jež v šestnáctém století sloužily k zaznamenávání výpovědí zločinců při výsleších. Záznamy v takovéto formě ovšem nelze považovat za cílený jazykový výzkum. Za ten už je ale pokládán slovník A. J. Puchmajera *Hantýrka oder die Čechische Diebersprache* z r. 1821, který fungoval jako praktická část učebnice romštiny *Romani Čib*.

Následují další díla, jež svým obsahem a vytyčeným cílem odpovídají slangologickému úsilí. Kupř. slovník K. Judy *Tajná řeč (hantýrka) zlodějů a šibalů* (1902), *Slovník české hantýrky* (1914) od F. Bredla nebo publikace *Zum Wortschatz des tschechischen Rotwelsch* E. Rippla z r. 1926.

Ve třicátých letech vycházejí publikace F. Jílka-Oberpfalcera *Slang a argot* (1932), *Argot a slang* (1934). F. Jílek-Oberpfalcer je u nás obecně považován za zakladatele

¹⁶ Viz AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY, Ústav pro jazyk český. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Praha: Academia, 2012, s. 586.

¹⁷ Viz BOZDĚCHOVÁ, I.: *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, s. 37.

¹⁸ Tamtéž, s. 91.

moderního výzkumu o slangu a argotu. Přesto jsou jako mezník vzniku české sociolingvistiky¹⁹ prezentována osmdesátá léta dvacátého století, neboť právě z tohoto období pochází *Úvod do sociolingvistiky* (1983) od A. D. Švejcara a Z. Nikolského (překlad J. Kraus).

Německý profesor K. Treimer vydává v r. 1937 knihu *Das tschechische Rotwelsch*. Ve stejném roce vychází také práce J. Podzimka *Slovníček „Světská hantýrka“*. V r. 1964 byla vydána *Hantýrka pro samouky* od R. Krátkého a *Vývoj českého jazyka a dialektologie* od F. Cuřína. V r. 1973 J. Suk publikuje *Český kriminální slang* (samizdat). Kniha vyjde i podruhé, tentokrát pod názvem *Několik slangových slovníků* (1993). Ve *Slovu a slovesnosti* otiskl své *Poznámky k problematice argotu a slangů* V. Křístek (1973).

Znamé a velmi přínosné jsou také sborníky přednášek z konferencí o slangu a argotu v Plzni, na jejichž vzniku se podílela početná skupina autorů. Do r. 1989 vyšly čtyři z nich, po r. 1989 vyšly další čtyři sborníky.

Zatím poslední chystanou publikací je *Sborník přednášek z IX. konference o slangu a argotu v Plzni 2014* (konference se konala v listopadu 2014).

Pravděpodobně nejvíce se oblasti slangu věnuje J. Hubáček, jenž uveřejnil mnoho příspěvků do již zmíněných plzeňských sborníků. V r. 1979 vychází jeho dílo *O českých slanzích*. Je rovněž autorem hesla v *Encyklopedickém slovníku češtiny* (2002) a *Výběrového slovníku českých slangů* (2003). P. Hauser v r. 1980 vydává *Nauku o slovní zásobě*, v níž se zabývá pojetím slangu v užším slova smyslu – po vzoru slovenského lingvisty L. Dvonče (*K otázce sociálních „nářečí“*, 1957) odmítá pojem sociální nářečí jako synonymum pro slang v širším slova smyslu.²⁰ B. Koudela v r. 1960 publikuje příspěvek *O tzv. „nářečích sociálních“*. Má výhrady proti návrhu L. Dvonče „používat pro argot a slang zastřešující termín žargon“, neboť se obvykle používá jako synonymum pro argot.²¹ P. Ouředník v r. 1992 přichází s projektem *Šmírbuch jazyka českého*. Jedná se o slovník nekonvenční češtiny, jak on sám slang spolu s argotem nazývá (nijak důrazně termíny nerozlišuje).²² Na tematiku argotu se zaměřili

¹⁹ Využívá lingvistické a sociologické metody. Mezi její primární témata patří zejména bádání o slangu, argotu, nářečí apod., ale také jazykové zákony, bilingvismus aj.

²⁰ Viz ANTALOVSKÁ, K. S.: Dějiny výzkumu slangu a argotu u nás. *Acta* [online]. 2010, roč. 3., s. 147 [rev. 2015-02-05]. Dostupné z: http://ff.zcu.cz/files/Acta-FF/2010/ACTA_FF_2010_3.pdf

²¹ Tamtéž, s. 150.

²² Viz tamtéž, s. 143–144.

také P. Trost ve svém článku nazvaném *O pražském zgotizování* z r. 1995, J. Suk (*Skupinová mluva a její výzkum*, 1995) a A. Jaklová v příspěvku *Budeme argot nově definovat?* (1999).

Na začátku jednadvacátého století vychází práce *Jak mluví čeští vězni* (2002) od autorů J. Hály a P. Soudkové, o čtyři roky později dnes už velmi populární *Slovník nespisovné češtiny*, s nímž je spjato především jméno J. Huga.

1.5 ČETNOST SLANGŮ

Není zcela možné určit přesnou kvantitu slangismů, a to vzhledem k poměrně složitému procesu geneze. Řada slangů postupně zaniká, na úkor starých slangů vznikají nové, které podléhají fylogenetickým změnám. Výčet slangů nemusí být kompletní i z důvodu nedokončenosti autorských výzkumů. Sběratelé slangů neustále rozšiřují své materiály. Takovýto posun v rámci badatelské práce lze vysledovat např. v díle J. Hubáčka. V publikaci *O českých slanzích* (1981) vypočítává jednačtyřicet slangů, přičemž zvláštní důraz klade především na slang železničářský, sportovní, myslivecký a trampský.²³ *Malý slovník českých slangů* (1998) jich obsahuje přesně devadesát osm, *Výběrový slovník českých slangů* (2003) rovnou stovku současných i starších slangů.²⁴ Uvedené tři práce J. Hubáčka se navzájem liší, např. v uspořádání excerpovaného materiálu, ale i v mnohém dalším. Přehledně zpracované srovnání jeho děl přináší A. Jaklová ve svém pojednání *Nový slovník českých slangů* (2004).²⁵

Jenom ve *Slovníku nespisovné češtiny* (2006) nalezneme kolem čtrnácti tisíc slangových a jiných nespisovných výrazů, počítaje s argotickými prvky. Vedle těch tradičních – hornický, motoristický, řemeslnický či železničářský slang – stojí za zmínku také mluva uživatelů drog, brněnský argot, ostravská městská mluva, slang současné mládeže a mnoho dalších.²⁶

²³ Viz HUBÁČEK, J.: *O českých slanzích*, 2. vyd. Ostrava, 1981.

²⁴ Viz HUBÁČEK, J.: *Malý slovník českých slangů*. Ostrava, 1998.

Viz HUBÁČEK, J.: *Výběrový slovník českých slangů*. Ostrava: Ostravská univerzita Ostrava, 2003.

²⁵ Viz JAKLOVÁ, A.: *Nový slovník českých slangů. Naše řeč* [online]. 2004, roč. 87, č. 3 [2015-02-04]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7780>

²⁶ Viz HUGO, J.: *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. 2. vyd. Praha: Maxdorf, 2006. ISBN 8073450984.

Viz http://www.slangy.cz/SNC_O_knize.html [2015-02-04].

1.6 PROCES VZNIKU A ZÁNÍKU SLANGŮ, JEJICH TRADICE

„Slangy žijí jen přítomností“, píše J. V. Bečka ve svém příspěvku *Slang a diferenciacie v běžně mluvené řeči* (1987).²⁷ Bezpočet slangů zcela zanikl, některé se zachovaly pouze v určitých pamětech (např. slang vězňů koncentračních táborů, bezprostředně se vztahující k lidem, kteří tábory přežili, měli s nimi osobní zkušenost), jiné, nové naopak vznikají v souvislosti s nástupem moderní a posléze postmoderní doby, tedy s nástupem „pokroku“ (slang filmařský).²⁸ Lze vysledovat také obecné předpoklady pro vznik nových slangů. Mezi tři základní podmínky jejich zrodu patří:

- a) speciální práce;
- b) specifické pracoviště;
- c) stabilní pracovní nebo zájmová skupina lidí.

Podmínky musí být splněny současně. Pokud by tomu tak nebylo, došlo by k vytvoření jakéhosi „pseudoslangismu“ nebo slangového poloútvary (mládežnická mluva, rodinná řeč apod.).²⁹

Samozřejmě existují také slangismy s dlouholetou tradicí. Mezi ně lze zařadit kupř. slang rybářský nebo myslivecký.

Aktuálnost a platnost užívání slangů podléhají genezi, tudíž se jedná o záležitost veřejnou, stále nevyřešenou a dynamickou. Jazyk se neustále aktualizuje a vzniká potřeba nových a výstižnějších pojmenování.

1.7 VNITŘNÍ KLASIFIKACE SLANGU

Slangy se kromě diferenciacie podle oborů a zájmů klasifikují také vnitřně na základě různých kritérií, J. Hubáček jich uvádí osm:

- a) povaha prostředí;
- b) motivace;
- c) míra spisovnosti;
- d) stáří;
- e) expresivita;
- f) forma;

²⁷ BEČKA, J. V.: Slang a diferenciacie v běžně mluvené řeči. In: *Sborník přednášek ze III. konference o slangu a argotu v Plzni 1984*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1987, s. 7.

²⁸ Viz tamtéž, s. 7.

²⁹ Viz tamtéž, s. 7–8.

- g) pojmenovací postup;
- h) tvoření.³⁰

Aby bylo možné slangy vnitřně diferencovat, je nutné vycházet z předpokladu, že slang je zvláštní segment národního jazyka, v němž lze podle výše uvedených kritérií vydělovat jednotlivé vrstvy slovní zásoby.³¹

1.7.1 DIFERENCIACE PODLE POVAHY PROSTŘEDÍ

Povaha prostředí umožňuje roztřídit slangismy na pracovní a zájmové. Otázkou zůstává, zda se jedná o dělení dostatečně spolehlivé. V poslední době totiž dochází ke stírání hranic mezi profesionalismy a slangovými názvy v užším slova smyslu. Zatímco profesní názvy se dají pokládat za slangismy s věcným obsahem, takové, které se snaží o jasnost a ekonomičnost, zájmové pak za názvy, jež pocítujeme jako příznakové (emocionální, expresivní). Ovšem i některé profesionalismy obsahují rysy emocionality a naopak můžeme nalézt potřebu věcného pojmenování u některých zájmových výrazů.³² Navíc některé zájmy předpokládají určitý stupeň profesionálního přístupu.³³ J. Hubáček přichází s návrhem, jak nejlépe stanovit, jestli se konkrétní případ týká zájmového slangu, či spíše profesní mluvy. Uplatňuje dvě podstatná hlediska – jazykové a mimojazykové. Mezi jazyková hlediska patří:

- a) nespisovnost;
- b) komunikativní funkčnost;
- c) hledisko systémovosti;
- d) snaha o diferenciaci;
- e) stav, propracovanost, přijatelnost a stupeň praktického užívání odborného názvosloví;
- f) snaha o projev citové zabarvenosti;
- g) snaha vyhovět zvláštní povaze mluvených jazykových projevů.³⁴

³⁰ Viz HUBÁČEK, J.: *Výběrový slovník českých slangů*. Ostrava: Ostravská univerzita Ostrava, 2003, s. 4.

³¹ Viz HUBÁČEK, J.: Obecný výklad slangu. In: *Sborník přednášek ze III. konference o slangu a argotu v Plzni 1984*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1987, s. 12.

³² Viz HUBÁČEK, J.: *Výběrový slovník českých slangů*. Ostrava: Ostravská univerzita Ostrava, 2003, s. 4.

³³ Viz HUBÁČEK, J.: Obecný výklad slangu. In: *Sborník přednášek ze III. konference o slangu a argotu v Plzni 1984*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1987, s. 13.

³⁴ Viz ANTALOVSKÁ, K. S.: Dějiny výzkumu slangu a argotu u nás. *Acta* [online]. 2010, roč. 3., s. 148–149 [rev. 2015-02-05]. Dostupné z: http://ff.zcu.cz/files/Acta-FF/2010/ACTA_FF_2010_3.pdf

Za mimojazyková hlediska označuje:

- a) stupeň uzavřenosti okolí;
- b) složení příslušníků slangového prostředí;
- c) psychologické faktory.³⁵

1.7.2 DIFERENCIACE PODLE MOTIVACE

Diferenciací podle motivace je myšlena především motivace onomaziologická. Jedná se o potřebu pojmenovat nové skutečnosti, které se naskytly, a také pojmenovat to, co už pojmenované bylo, tím zkvalitnit a zkultivovat projev, rozšířit slovní zásobu a vyjadřovací možnosti.³⁶

Kategorie onomaziologické motivace slangového názvu umožní lépe a přesněji vymezit slangy zájmové od profesních (na rozdíl od předešlého kritéria). Dle J. Hubáčka se zájmové názvy „jeví jako více či méně aktualizované, příznakové členy synonymních řad (jako názvy se zřetelnou konotací)“, zatímco názvy profesní „se jeví jako neutrální, bezpříznakové nespisovné termíny vedle termínů spisovných, případně jako neutrální termíny v oblastech, kde dosud terminologie nebyla normalizována“.³⁷

1.7.3 DIFERENCIACE PODLE MÍRY NESPISOVNOSTI

Míra nespisovnosti částečně koresponduje s kritériem povahy prostředí a expresivitou. Některé slangismy se nacházejí na hranici spisovnosti a jejich tendence směřuje k přechodu do spisovných lexikálních prostředků. Jiné jsou nespisovné, ovlivněné hantýrkou, všemožnými vulgarismy a silnou expresivitou.

1.7.4 DIFERENCIACE PODLE STÁŘÍ

Podle tradice jsou slangy diferenciovány na:

- a) archaismy;
- b) časově bezpříznakové;
- c) neologismy.

³⁵ Viz ANTALOVSKÁ, K. S.: Dějiny výzkumu slangu a argotu u nás. *Acta* [online]. 2010, roč. 3., s. 148–149 [rev. 2015-02-05]. Dostupné z: http://ff.zcu.cz/files/Acta-FF/2010/ACTA_FF_2010_3.pdf

³⁶ Viz HUBÁČEK, J.: *Výběrový slovník českých slangů*. Ostrava: Ostravská univerzita Ostrava, 2003, s. 3.

³⁷ HUBÁČEK, J.: Obecný výklad slangu. In: *Sborník přednášek ze III. konference o slangu a argotu v Plzni 1984*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1987, s. 14.

Archaismy jsou vnímány jako výrazy zastaralé, jež už se nepoužívají. Výrazy časově bezpříznakové jsou ty, kterých je užito běžně, ale postupně zanikají, kdežto neologismy nově vznikají, jsou nově pocíťované.³⁸

1.7.5 DIFERENCIACE PODLE EXPRESIVITY A FORMY

Pokud jde o emocionalitu, rozčleňují se pojmenování na neexpresivní, obsahující nociónální složku, a expresivní, které kromě nociónální složky zahrnují i jistou formu expresivity v různé míře. Nelze ovšem zaměňovat výrazy neexpresivní s profesionalismy, přestože jsou si velice podobné (např. *srdcař*, *exnout*). Expresivní názvy se velice často tvoří pomocí metafor.³⁹

Podle formy se slangismy dělí na jednoslovné nebo víceslovné.

1.8 SBĚR SLANGOVÉHO MATERIÁLU V PRAXI

Důležitou roli při výzkumu slangu hraje přípravná fáze, tedy zabývání se teoretickými poznatky ze slangologické oblasti.

Významným předpokladem pro úspěšný výzkum slangu je sběratelův zájem o jazykové bádání a prostředí, s nímž je slang spojen.

Dalším předpokladem je lingvistické vzdělání – alespoň základní přehled o příslušné literatuře, slovnících, pojmech, cizích jazycích apod. Přínosná bude taktéž práce s časopisy (především odbornými), jež se orientují na předmět zkoumání.

Rovněž se nevyplatí podcenit výběr metody výzkumu. M. Havlíčková ve své práci *Současný lékařský slang* (2012) operuje s pojetím L. Klimeše a uvádí následující techniky:

- a) poslechová;
- b) výpisky z literárních a časopiseckých zdrojů;
- c) kladení otázek písemnou či elektronickou formou (dotazníky);
- d) zjišťování četnosti;
- e) statistická.⁴⁰

³⁸ Viz HUBÁČEK, J.: Obecný výklad slangu. In: *Sborník přednášek ze III. konference o slangu a argotu v Plzni 1984*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1987, s. 17.

³⁹ Viz tamtéž, s. 17–18.

⁴⁰ Viz HAVLÍČKOVÁ, M.: *Současný lékařský slang*. Plzeň, 2012, s. 21–22. Bakalářská práce (Bc.). Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta pedagogická.

Poslechová metoda znamená soustavnou práci v terénu – získávání aktuálních živých slangových prostředků s využitím nahrávacího zařízení.

Metoda excerpce je založená na získávání materiálu z již existujících literatur, slovníků či časopisů. Oproti poslechové metodě má sběratel k dispozici pouze grafický zápis. Je pravděpodobné, že bude do jisté míry subjektivizovaný. Nikde není zaručena správnost fonetického nebo gramatického zápisu. J. Suk za nejperspektivnější pokládá právě kombinaci poslechu a výpisků.⁴¹ V momentě, kdy nelze bezprostředně proniknout do slangového prostředí, jeví se varianta excerpce jako nejschůdnější.

Zajímavým, avšak nepřesným dokreslením výzkumu mohou být dotazníky. Jejich výhodou je možnost oslovení široké veřejnosti. Nevýhoda spočívá v nutnosti spolehnout se na důvěryhodnost písemných výpovědí lidí, kteří byli ochotni se do výzkumu zapojit a vyplnili sestavené dotazníky.

Technika zjišťování frekvence se obvykle využívá v kombinaci s ostatními metodami. Asi nejlépe zafunguje ve spojení s dotazníky, přičemž dotazovaný by se měl prostřednictvím předem dohodnuté značky vyjádřit, jak často udávaný výraz používá. Četnost uplatňování slangismu se může měnit v závislosti na věku, pohlaví, oblasti, délky praxe, popř. trvání zájmu aj.

Pořizování nahrávek podle mého názoru částečně koresponduje s metodou poslechovou. I v tomto případě se jedná o práci v terénu, ale na rozdíl od poslechu dochází k zaznamenávání delšího souvislého projevu.

Za vhodný doplněk považuji rovněž statistické zpracování výsledků bádání. Umožní sumarizovat a porovnat nashromážděná data.

Po sběru materiálu přichází na řadu analýza a závěry. Dojde k pečlivému přepisu slangových názvů, jejich seřazení a zformování do slovníkové podoby. J. Suk představuje ideální podobu lexému. Navrhuje, aby každé heslo obsahovalo tyto náležitosti:

- a) gramatickou třídu a kategorii;
- b) fonetický přepis;
- c) metajazykové prostředky;
- d) slovníkovou definici (pokud již existuje a lze ji aplikovat);

⁴¹ Viz HAVLÍČKOVÁ, M.: *Současný lékařský slang*. Plzeň, 2012, s. 21–22. Bakalářská práce (Bc.). Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta pedagogická.

- e) údaj o prolínání se lexému s běžně mluveným jazykem (někdy nedokážeme rozhodnout, zda pojmenování patří pouze do slangu);
- f) výstižné příklady užití (nejlépe celé věty);
- g) záznam o místě a času užití, autorovi výrazového prostředku, kontextu;
- h) odvozeniny a synonyma;
- i) původ slova;
- j) ustálená spojení s lexémem.⁴²

Prezentovat závěry lze také beletristicky. Za předpokladu využití beletristického přístupu nevznikne slovník, ale souvislý text, v němž budou slangová pojmenování příhodně zakomponována. Oba přístupy (lexikografický a beletristický) mají své výhody. Usuzuji, že mnohem přehlednější (k dalšímu výzkumu či studiu tedy vhodnější) jsou slovníky, zatímco pro běžného recipienta je lákavější prozaické dílo.

⁴² Viz SUK, J.: O sbírání a studiu slangu v praxi. In: MALIŠ, Otakar – MACHOVÁ, Svatava – SUK, Jaroslav (eds.): *Současný český jazyk: lexikologie*, Praha: Karolinum, 1999, s. 82–84.

2 CHARAKTERISTIKA A ZVLÁŠTNOSTI LÉKAŘSKÉHO SLANGU

Lékařský slang je součástí nespisovné vrstvy jazyka a slouží k dorozumívání mezi lékaři. V případě, že lékař hovoří s pacientem, užívá častěji prvky hovorového a spisovného jazyka, v opačném případě, tzn. při styku s ostatními lékaři a mediky, je výrazněji uplatňována česká mluva s mezinárodní terminologií. Slovní zásoba lékařů tedy zahrnuje nejen formální odborné názvosloví, ale navíc i slang. Existuje slang lékařský, ošetrovatelský a pacientský (dochází také k jejich prolínání). Ošetrovatelským slangem mám na mysli mluvu zdravotních sester (popř. bratrů), respektive i ostatních zaměstnanců v ošetrovatelské sféře. Podrobněji se slangy v ošetrovatelství zabývala např. P. Krobotová.⁴³

Jedním z nejdůležitějších nástrojů, jichž může lékař při svém povolání uplatnit, je právě specifický jazyk. Ten lékařský má za sebou navíc tisíciletý vývoj a je nesmírně bohatý. Zkušenosti filologové i erudovaní lékaři jistě ocení jeho libozvučnost, bilingvní charakter, jazykovou údernost a stručnost. A. Doležal odhaduje, že lékaři aktivně užívají kolem osmi tisíc termínů.⁴⁴ Slangy v iatrolalii, lékařské řeči (*lingua medica-iatrolalia*), však tvoří cca pouhé jedno procento.⁴⁵ Ještě v nedávné historii zůstával smysl slov ošetřujícího lékaře běžnému člověku utajen, ale v důsledku stoupající vzdělanosti, četby, vlivu médií atd. se už nenajde téměř nikdo, kdo by nerozuměl alespoň základním termínům. Dochází k produkci románů, filmů či seriálů z nemocničního prostředí. Za nejznámější české knižní, filmové a seriálové produkce „posledních let“ lze jmenovat např. *Nemocnici na kraji města* (1977 seriálové zpracování, 1988 knižní vydání) od J. Dietla. Některé ze seriálů jsou pravděpodobně obsahově i myšlenkově značně zkreslené, avšak mnohé z nich mohou dopomoci k lepší orientaci v primární lékařské terminologii. Např. v článku *Nemocniční seriály jsou lékařům spíš k smíchu* (2008) se náš přední český ortoped a chirurg J. Maurer vyjadřuje k snaze J. Dietla docílit co nejvěrohodnějšího efektu v oblasti komunikace a mimo jiné dokazuje, že i touto cestou mohou lékařské profesionalismy a slangismy pronikat do běžné řeči: „Dietl měl v sedmdesátých letech velmi dobré poradce, kteří do seriálu vnesli odbornost

⁴³ Viz KROBOTOVÁ, P.: *Slangové výrazy a jejich využití v oboru ošetrovatelství*. Opava, 2010. Bakalářská práce (Bc.). Slezská univerzita v Opavě. Fakulta veřejných politik.

⁴⁴ Viz DOLEŽAL, A.: *Lékařský slang a úsloví*. 2. vyd. Praha: Galén, 2007, s. 7.

⁴⁵ Viz tamtéž, s. 19.

i humor, a to se celkem udržuje dál. U Dietla byly scény přirozené, poradci uměli strefit ten správný žargon.“ Opačný dojem pak podle J. Maurera vyvolává „konkurenční“ seriál *Ordinace v růžové zahradě* (2005): „Fráze jsou sice po odborné stránce správné, ale působí kostrbatě. I když se tam říkají věci, které jsou pravda, je to k smíchu.“⁴⁶ Starší publikace zabývající se lékařským prostředím vyjmenovává J. Kružilová. Zmiňuje V. Stýblovou – *Skalpel, prosím* (1981), S. Rudolfa – *Operace mé dcery* (1980), Z. Frýbovou – *Připravte operační sál* (1979) aj.⁴⁷

Odlišnost od jiných typů slangů se projevuje mnohem větší konzervativností. Majorita slovní zásoby zůstává zachována pro nastupující generace. V takové míře totéž rozhodně nelze říci např. o slangu studentském.

2.1 DŮVODY UŽÍVÁNÍ LÉKAŘSKÉHO SLANGU

A. Doležal ve svém pojednání *Lékařský slang a úsloví* (2007) zmiňuje fakt, že je žádoucí, aby si lékaři udrželi mezi sebou svobodnou komunikaci a také nebyli pod neustálým dohledem pacienta. Z toho důvodu jim nezbyvá jiné východisko než vytvoření nové originální řeči – slangu, jenž lékařům umožní nejen volnější vyjadřování, nýbrž i možnost regulovat myšlenky, a tak nemocnému sdělit pouze to nejnnutnější.⁴⁸ Protože jsou lékaři během své práce vystavováni mnoha zátěžovým a psychicky náročným situacím, volí slang za účelem slovní relaxace. Vyjadřování lékařů by však mělo mít kultivovanou podobu, zvláště před pacienty se nesluší zmiňovat mnohdy téměř vulgární výrazy. Dodržování příslušných profesních kodexů považují za nezbytnost. V etickém kodexu *Práva pacientů* se dočteme, že každý pacient bez výjimky má právo na ohleduplnou a citlivou péči prováděnou s porozuměním, na soukromí, poskytování i ochranu informací.⁴⁹ Česká lékařská komora se vyjadřuje obdobně: „Lékař se k nemocnému chová korektně, s pochopením a trpělivostí a nesníží

⁴⁶ Nemocniční seriály jsou lékařům spíš k smíchu. In: *Týden.cz* [online]. 22. 9. 2008 [rev. 2015-09-15]. Dostupné z: <http://www.tyden.cz/rubriky/media/televize/nemocnici-serialy-jsou-lekarum-spis-k-smichu-81810.html>.

⁴⁷ Viz KRUŽILOVÁ, J.: *Lékařský slang*. České Budějovice, 1986. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Katedra filologie, s. 117.

⁴⁸ Viz DOLEŽAL, A.: *Lékařský slang a úsloví*. 2. vyd. Praha: Galén, 2007, s. 17.

⁴⁹ Viz *Práva pacientů ČR*. In: *MPSV.CZ* [online]. [rev. 2015-09-15]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/840>.

se k hrubému nebo nemravnému jednání. Bere ohled na práva nemocného.⁵⁰
Etický kodex České lékařské komory je součástí přílohy této práce.

Kromě určité slovní ventilace usnadňuje slang rovněž komunikaci mezi lékaři, projevuje se úsporností (ekonomikou), emoční působivostí a znělostí. Ve své podstatě polidštuje složitou formální terminologii. V neposlední řadě může být důvodem, proč lékař raději zvolí slangový výraz, jeho tradiční užívání a fakt, že mnoha slangovým výrazům jednoduše spisovný ekvivalentní tvar schází.

M. Pravdová z Ústavu pro jazyk český AV ČR v jednom z pořadů o profesním slangu uvedla, že potřeba užívání slangismů klesá přímo úměrně s nárůstem intelektuálnosti dané činnosti.⁵¹ Při výkonu některých povolání opravdu nelze hovořit slangově, neboť by mohlo dojít k dezinterpretaci a nepochopení. Pro ilustraci zvolila příklad z prostředí Jazykové poradny. Jaký smysl by mělo slangové pojmenování prvního pádu, kdyby nikdo dané výpovědní hodnotě nepochopil? V případě lékařského slangu tvrzení M. Pravdové podle mého názoru zcela neplatí. Profese lékaře klade vysoké intelektuální nároky, přesto jsou slangy ve zdravotnictví hojně zastoupeny. Uvedený jev souvisí s potřebou odreagování se a ventilací nahromaděného napětí.

⁵⁰ Etický kodex České lékařské komory. In: *nemho.cz* [online]. [rev. 2015-09-16]. Dostupné z: <http://www.nemho.cz/eticky-kodex-lekaru-ceske-lekarske-komory>

⁵¹ Viz Profesní slang. In: *rozhlaz.cz* [online]. [rev. 2015-09-15]. Dostupné z: <http://prehpravac.rozhlaz.cz/audio/3085686>

3 OFICIÁLNÍ LÉKAŘSKÁ TERMINOLOGIE

3.1 TERMINOLOGIE OBECNĚ

Za účelem porozumění teorii i užívání medicínských slangismů v praxi uvádím několik poznatků týkajících se především terminologického vývoje. Snad později umožní objasnit původ některých slangových výrazů.

Existuje mnoho výkladů terminologie a termínu. Důkladně se tomuto tématu věnuje I. Bozděchová ve své práci *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)* (2009). Pro potřeby předkládané práce postačí pojetí terminologie ve smyslu odborné lexikologie jako souboru termínů určitého vědního oboru.⁵² Mezi základní znaky termínů patří:

- a) sémantická přesnost;
- b) definovanost;
- c) jednoznačnost;
- d) stylová bezpříznakovost;
- e) pragmatická bezpříznakovost.

Většina termínů vzniká tzv. terminologizací, opačným procesem je pak determinologizace, tzn. „ztráta terminologické platnosti pojmenování spojená s významovou změnou nebo posunem, a to jak v primárním významu, tak případně ve významech nově vzniklých“, přičemž mezi její nejčastější zdrojové obory patří mimo jiné právě lékařství.⁵³

3.2 CHARAKTERISTIKA LÉKAŘSKÉ TERMINOLOGIE

Odborné názvosloví lékařů se vyvíjelo postupně od vzniku medicíny, jejíž počátky sahají do starého Řecka a Říma. Hlavním odkazem starověkého lékařství je právě terminologie. I. Bozděchová po vzoru J. A. Romicha uvádí, že studium lékařské terminologie se rovná studiu lékařského jazyka: „Studovat lékařskou terminologii je jako učit se nový jazyk. Zpočátku slova vypadají jinak a složitě. S pochopením

⁵² Viz AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY, Ústav pro jazyk český. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Praha: Academia, 2012, s. 448.

⁵³ BOZDĚCHOVÁ, I.: *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, s. 56.

několika důležitých zásad však lékařská terminologie může být zajímavá a podobat se luštění logické hádanky.⁵⁴

Lékařskou terminologii lze rozdělit do dvou základních oblastí:

- a) anatomická nomenklatura;
- b) klinická lékařská terminologie.

V relativně stabilizovaném anatomickém lexiku převažují výrazy latinského původu, zbytek tvoří grecismy, velmi ojediněle se mohou vyskytovat i prvky z moderních jazyků. Oproti tomu většinou složkou stále se rozšiřujícího klinického lexika jsou řecká pojmenování, velký vliv mají rovněž národní jazyky. V české lékařské terminologii se objevují různé germanismy, rusismy jsou méně frekventované. Stále více se ve vývoji jazyka projevuje angličtina, zaznívají dokonce takové názory, že znalost angličtiny už je stejně potřebná jako znalost medicíny samé.⁵⁵ Přibývají taktéž nejrůznější eponyma.⁵⁶

Všeobecně je pak možno konstatovat následující: Lékaři berou ohledy na své pacienty – laiky, proto v komunikaci s nimi užívají zejména česká pojmenování, zatímco v diskuzi s ostatními odborníky preferují termíny latinského a řeckého původu.

3.3 SHRUTÍ

Předešlé kapitoly objasňují rozdíl mezi lékařským slangem a odborným názvoslovím a poukazují na pestrost lexika lékařů, neboť kromě oficiální terminologie obsahuje lékařská mluva též prostředky lékařského slangu. Jejich poměr se liší v závislosti na typu komunikace. V projevech primárně psaných a v projevech vědeckého charakteru převažují spíše odborné termíny, v projevech odborně-praktických a primárně mluvených lze naopak předpokládat vyšší podíl slangových výrazů.

⁵⁴ BOZDĚCHOVÁ, I.: *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009, s. 83: „Studying medical terminology is like learning a new language. At first, words look different and complicated. By understanding a few important guidelines, however, medical terminology can become interesting and seem like solving a logical puzzle.“

⁵⁵ Viz tamtéž, s. 86.

⁵⁶ Viz BUJALOVÁ, M.: Quo vadis, terminologia medica (alebo o smerovaní súčasnej lekárskej terminológie). *Kultúra slova*. 2008, roč. 42, č. 6, s. 325. Dostupné z: <http://www.juls.savba.sk/ediela/ks/2008/6/ks2008-6.pdf>

4 SÉMANTICKÁ KLASIFIKACE SEBRANÝCH LÉKAŘSKÝCH NÁZVŮ

Lékařské prostředí je ve všech směrech velmi podnětné. Lékaři používají mnoho praktických pomůcek, orientují se v bezpočtu diagnóz, přichází do styku s množstvím různorodých lidí apod. Z toho důvodu vznikají nová a nová pojmenování, která lékařům zjednodušují proces komunikace. Utvořené názvy se pro lepší přehlednost klasifikují podle významové platnosti. Sémantiku slangových názvů považují za skutečně pestrou.

Analyzované slangismy jsem roztrídila do následujících sémantických skupin (v závorkách jsou uvedeny přesné počty výrazů):

- a) názvy účastníků léčebných úkonů (35);
 - a. pacienti (24);
 - b. lékaři (9);
 - c. ostatní osoby ve zdravotnictví (2);
- b) názvy onemocnění, poruch, zdravotních nedostatků a patologických jevů (30);
- c) názvy lékařských zákroků, procesů, úkonů a činností (25);
- d) názvy léků, materiálů, nástrojů, prostředků a přístrojů (22);
- e) názvy lékařských oborů, oddělení, místností a ústavů (15);
- f) názvy fyzických i psychických stavů pacientů (13);
- g) ostatní názvy (12);
- h) názvy tělesných orgánů a látek (4).

Pořadí jednotlivých kategorií odpovídá četnosti jejich zastoupení.⁵⁷

4.1 NÁZVY ÚČASTNÍKŮ LÉČEBNÝCH ÚKONŮ

Slangová pojmenování tohoto typu obvykle popisují osoby, které se ve zdravotnictví pohybují (lékaři, asistenti), nebo podstupují léčbu (pacienti). Právě pojmenování pacientů jsou nejčetněji zastoupena. Tvoří se různorodě, může se jednat např. o obecné nespécifikující označení pacientů (*pacoška*, *marod*, *kojouš* – kojeneček), názvy utvořené na základě vnější podobnosti (*žluťásek*), označení zkratková (*dvojky* – dvojčata, *trojky*, *vipka* – VIP pacientka), názvy utvořené podle druhů zákroků a zdravotního stavu (*řezka* – pacientka po císařském řezu, *těhule*) nebo názvy vystihující nějakou fyzickou či psychickou vlastnost pacientky (*frigida*, *gravidka* – přitažlivá těhotná žena,

⁵⁷ Viz Tabulku č. 1

šestinedělka – méně chápavá pacientka). Hojná jsou pojmenování pro děti narozené s jakoukoliv zdravotní odchylkou (*otesánek* – novorozenec s nadměrnou porodní hmotností, *pětistovka* – předčasně narozené dítě (podle porodní váhy 500 g)).

Velmi často se objevují rovněž slangismy označující ošetřujícího lékaře. Takové názvy jsou zpravidla motivovány oborem, v němž daný odborník působí (*babič* – porodník, *gyndař*, *obvod'ák*), nebo expresivně označenými orgány, jež lékař vyšetřuje (*kundolog* – gynekolog, *pičišťouch* – gynekolog). Lze vysledovat rovněž zkratková slova (*mudra*) a metaforické, expresivně zbarvené výrazy (*pašík*).

Ve zdravotnictví se mimo jiné vyskytují osoby, které přímo neléčí, ani léčbu nepodstupují. Pro lepší přehlednost jsou jejich slangová pojmenování uvedena zvlášť (*žákyňka* – studentka střední zdravotnické školy na praxi, *asák* – asistent).

4.2 NÁZVY ONEMOCNĚNÍ, PORUCH, ZDRAVOTNÍCH NEDOSTATKŮ A PATOLOGICKÝCH JEVŮ

Názvy nejrůznějších chorob, zdravotních deficitů a patologických jevů se v sesbíraném materiálu vyskytují často (30). Snad je jednou z příčin i fakt, že téměř každá nemoc má svůj pojmenovací dublet (oficiální termín a slangismus). Názvy mnohdy odpovídají doprovodným příznakům nemoci, projevům na těle pacienta a pacientovu chování (*křapka* – novorozenecká zlomenina lebky při porodu, *perforačka* – protržení dělohy při sondáži, *pro českého lva* – syndrom zdvojené pochvy, *mikrouš* – chorobně malá hlava novorozence, *mít v hlavě* – novorozenec má krvácení do mozkových komor, *blbý ozvy* – ozvy plodu nejsou v normálu, *příčka* – příčná poloha plodu, *lejt* – silně krvácet).

4.3 NÁZVY LÉKAŘSKÝCH ZÁKROKŮ, PROCESŮ, ÚKONŮ A ČINNOSTÍ

Do této skupiny jsem zařadila veškeré lékařské činnosti spojené s léčebným procesem. Patří sem názvy:

- a) jednoslovné jmenné (*včelička*, *sad'árna*, *sono*, *extramurál* – porod mimo nemocnici, *neonatálka* – porod, *kajzr* – císařský řez);
- b) jednoslovné slovesné (*zavírat*, *zprasit*, *fiknout*);
- c) sdružená pojmenování (*pro hodináře* – náročný operativní zákrok);
- d) frazeologismy (*jít na krev*).

4.4 NÁZVY LÉKŮ, MATERIÁLŮ, NÁSTROJŮ, PROSTŘEDKŮ A PŘÍSTROJŮ

Slangismy pro léky, nejrůznější lékařské prostředky a pomůcky představují čtvrtou nejpočetnější sémantickou skupinu. Vytváří se zejména za účelem zefektivnění komunikace mezi lékaři a odlehčení složité terminologie. Zastoupeny jsou především výrazy vznikuvší univerbizací (*abortáky* – abortové kleště), metaforickým přenášením (*koza, sikovky* – vtipné označení porodnických kleští podle instalátérského náčiní, *pilule, fantom* – figura určená k výcviku porodníků), eventuálně metonymickým přenášením, jehož výsledkem jsou eponyma, názvy odvozené od jmen „objevitelů“ (*simpsónky* – porodnické kleště pojmenované podle J. Y. Simpsona, *brojsky* – druh porodnických kleští nazvaný podle C. Breuse, *kjelantky* – porodnické kleště nesoucí jméno lékaře Kjellanda).

4.5 NÁZVY LÉKAŘSKÝCH OBORŮ, ODDĚLENÍ, MÍSTNOSTÍ A ÚSTAVŮ

Názvy lékařských oborů, oddělení atd. tvoří pevnou součást lékařského slangu, jejich podoba se příliš nemění. Celá řada těchto slangových výrazů přechází do obecné češtiny. Pověštinou se jedná o univerbizované výrazy (*kojeňák, lékařák, operák*) nebo názvy vzniklé abreviací (*laborka, medyna*).

4.6 NÁZVY FYZICKÝCH I PSYCHICKÝCH STAVŮ PACIENTŮ

Pro slangové názvy popisující stav pacienta je typické užití frazeologismů (*být v tom, mít našlápnuto, pacient zlobí* – pacient se nehojí podle předpokladů, *viset nad vchodem* – hlava dítěte neprostoupila k malé páňvi), jednoslovných slovesných vyjádření (*exnout, hnojit* – hnisat, *špinit* – mít drobný krvavý výtok) či přídavných jmen (*vyteklý* – vykrvácený, *zaplynovaný*). Běžně se u nich uplatňuje metaforické přenášení (*jojo* – proměnlivý zdravotní stav pacienta).

4.7 NEZAŘAZENÉ SLANGOVÉ NÁZVY

Dvanáct níže uvedených slangismů nespadá do žádné tematicky vymezené kategorie, proto je uvádím zvlášť. Patří sem pokyny lékaře vyjádřené sdruženým pojmenováním (*do dresu, do půl těla*) či jiná sdružená pojmenování (*čínské ghetto* – nahromadění novorozeneckých žlutenek na oddělení, *rudé náměstí* – menstruace), frazeologismy

(*souložit nanečisto*), ostatní názvy pro osoby mimo zdravotnické pole a názvy přímo nereflektující zdravotní stav pacienta ani patologický jev nebo proces léčení (*sportka* – porodní hlášení, *pasonetka* – služba v pátek, sobotu a v neděli; *nočník* – noční služba, *kobylinky* – návštěvy, *rumin* – novorozenec je uložen s matkou na stejném pokoji, *datlovat*, *brzda* – menstruační vložka). Většina těchto názvů vznikla metaforizací.

4.8 NÁZVY TĚLESNÝCH ORGÁNŮ A LÁTEK

Gynekologické názvy orgánů, částí lidského těla a látek v organismu nejsou v sebraném materiálu příliš zastoupeny, přestože v ostatních lékařských oborech mohou podobná pojmenování tvořit mnohem větší část lékařské terminologie. Názvy vznikají převážně univerbizací (*plodovka*), metaforizací (*placka* – placenta) nebo metonymizací (*duglas* – prostor mezi dělohou a konečníkem pojmenovaný podle J. Douglase).

5 ONOMAZIOLOGICKÉ POSTUPY VE SLOVNÍ ZÁSOBĚ LÉKAŘSKÉHO SLANGU

(se zaměřením na gynekologicko-porodnickou sféru)

Spisovná a nespisovná slovní zásoba jazyka se neustále rozrůstá. Proto je vhodné zmíněný fenomén „monitorovat“. V této kapitole si kladu za cíl popsat primární způsoby obohacování gynekologického a porodnického lexika.

Tvoření lékařských slangismů není výrazněji odlišné od onomaziologických postupů v jiných útvarech národního jazyka, zejména pak mezi různými slangy jsou rozdíly ve způsobech tvoření minimální.

J. Hubáček rozděluje pojmenovovací postupy na:

- a) transformační (slovotvorné);
 - a. derivace (odvozování);
 - b. kompozice (skládání);
 - c. zkracování (abreviace);
- b) transpoziční (využití již existujících názvů);
 - a. metaforizace;
 - b. metonymizace;
 - c. tvoření sdružených pojmenování;
 - d. tvoření frazeologismů;
 - e. přejímání;

Mechanické krácení a překrucování stojí na pomezí a), b).⁵⁸ M. Čechová navíc rozlišuje dva způsoby obohacování slovní zásoby, které jsem rovněž při třídění lékařských slangismů zohlednila – změna slovního druhu (zpodstatňování přídavných jmen) a univerbizace.⁵⁹

5.1 DERIVACE

Při uplatnění derivačního postupu dochází k připojení formantů k slovotvornému základu, a tím ke vzniku nového (nebo přinejmenším obměněného) významu. Derivace je u sesbíraných výrazů hojně zastoupena (35, tj. 22,44 %), doloženo je ovšem pouze

⁵⁸ Viz HUBÁČEK, J.: *Onomaziologické postupy ve slovní zásobě slangů*. Praha: SPN, 1981, s. 5.

⁵⁹ Viz ČECHOVÁ, M.: *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: SPN, 2011, s. 83.

odvozování pomocí přípon (předponová derivace schází), týkající se hlavně substantiv, adjektiva nebyla derivována vůbec, verba pouze ve třech případech.

Sebrané odvozené slangismy spadají pod slovtvorné kategorie:

- a) mutační;
- b) modifikační;
- c) transpoziční.

5.1.1 SUBSTANTIVA

Do kategorie mutační spadají jména činitelská, konatelská, jména nástrojů, prostředků a materiálů; jména výsledků dějů, nositelů vlastnosti, jména míst, kde se něco děje; jména míst, kde něco je a jména nositelů okolnostních příznaků (jména řadící se do zbylých skupin nebyla zaznamenána). Dále se vyskytují už jenom jména přechýlená a zdobnělá za kategorii modifikační, za kategorii transpoziční pouze jména vlastností a stavů.

U níže uvedených slangových pojmenování seřazených dle slovtvorných kategorií jsou postupně uvedeny tyto informace: utvořený slangový název, základové slovo (popř. jeho *význam* nebo předcházející slovtvorný krok u slov již derivovaných), slovtvorný základ a slovtvorný typ.

Jména činitelská

Jména činitelská pojmenovávají osoby vykonávající činnost zřejmou ze základového slova.

babič – babit, babi-, -č

Většina slangových činitelských jmen se obvykle tvoří pomocí poněkud mnohoznačných přípon -ák nebo -ka, zde tomu tak ovšem není, vyskytl se pouze jeden typ sufixu: -č (sloužící k pojmenování lékařského pracovníka – porodníka).

Jména konatelská

Jména konatelská označují živé postavy, které provádějí určitou činnost vztahující se k substanci.

gyndař – gynda (slangový název již odvozený od gynekologie), gynd-, -ař

řezka – řez, řez-, -ka

šestinedělka – šestinedělí, šestineděl-, -ka⁶⁰

Zastoupeny jsou obvyklé a frekventované přípony pro slangismy (-ař, -ář, -ka) mimo sufixů -ák, -ista, -ík, -ník, -ovec nebo -as (příp. -ø). Přípony -ař, -ář slouží výhradně k tvoření slangových názvů erudovaných lékařských pracovníků.

Jména nástrojů, prostředků a materiálů

Jména nástrojů, prostředků a materiálů poukazují na věci, látky nebo předměty určené k vykonávání nějaké činnosti.

cuc – cucat, cuc-, -ø

fňukna – fňukat, fňuk-, -na

oblbovák – oblbovat, oblbov-, -ák

Pro slangy jsou charakteristické zejména přípony -ák/y a -ka. V analyzovaném vzorku se vyskytují též přípony -na, -ø. Tato pojmenování se vztahují buď k činnosti samé (*cuc* od *cucat* – používat zařízení na vacuumexhausci, *fňukna* od *fňukat* – přeneseně řídit sanitku, *oblbovák* od *oblbovat* – podávat narkózu).

Jména výsledků dějů

Jména výsledků dějů označují určitý předmět, jenž vznikl konkrétní činností (jména odvozená od verb). V sebraném materiálu opět figurují sufixy -ák a -ka, nově se objevuje přípona -ačka zdůrazňující ženský rod slangového substantiva.

hnoják – hnojit, hnoj-, -ák

křapka – křápnout, křap-, -ka

perforačka – perforovat (*protrhnout dělohu při sondáži*), perfor-, -ačka

provokačka – provokovat, provok-, -ačka

Jména nositelů vlastnosti

Jména nositelů vlastnosti se rozumí názvy osob, zvířat, věcí či dokonce abstrakt odvozené od jejich určující vlastnosti vystižené v základovém slově (adjektivu).

frigida – frigidní, frigid-, -a

gravidka – gravidní, gravid-, -ka

⁶⁰ Jedná se o nepřímé kompozitum. Termín *šestinedělka* je odvozeno od slova *šestinedělí*, které vzniklo skládáním.

hysterka – hysterický, hyster-, -ka

nedouš – nedonošený, ned-, -ouš

sad'árna – sadistický (od sadismu, a to od jména markýze de Sade), sad'-, -árna

sterilka – sterilní, steril-, -ka

Jména nositelů vlastnosti jsou poměrně hojně zastoupena (5). Za nejproduktivnější příponu lze označit sufix -ka, představeny jsou rovněž slangismy s příponami -a, -ouš.

Jména míst, kde něco je

Jména míst nesou názvy podle nějaké důležité a příznačné vlastnosti nebo okolnosti s tímto uzavřeným prostorem spjaté. Zpravidla se odvozují od substantiv (životných i neživotných).

mimišť'árna – mimiště (*maminkovské označení pro miminko*), mimišť'-, -árna

mind'árna – minda (vulg. *vagína*), mind'-, -árna

pičkovna – pička (a to od piča), pičk-, -ovna

S výjimkou velmi produktivní přípony -ák jsou názvy míst (lékařských zařízení, budov, ústavů a místností) tvořeny zejména typickými sufixem -árna a méně příznačným, přesto též se vyskytujícím sufixem -ovna.

Jména míst, kde se něco děje

Jména míst, kde se něco děje mají tytéž rysy jako jména míst, kde něco je (včetně shodných přípon), s jediným rozdílem – tvoří se od verb.

bečárna – bečet, beč-, -árna

hekárna – hekat, hek-, -árna

kyretárna – kyretovat, kyret-, -árna

Jména nositelů okolnostních příznaků

Jedná se o slangové názvy utvořené od adverbíí či předložkových pádů. Konkrétně slovo extrovka vzniklo derivací z latinské předložky extra (*mimo*) a připojením slovotvorného typu -ovka.

extrovka – extra, extr-, -ovka

Jména přechýlená

V českém jazyce se dnes již běžně projevuje potřeba hledat ženské ekvivalenty pro jména původně mužského rodu. Někdy nová pojmenování zní zcela přirozeně, jindy se nad jejich podobou člověk pousměje. Např. slangismy *mudra* a *vipka* jsou pro mě reprezentanty druhého případu a zdají se mi být zcela zbytečné. Předpokládám, že by stačilo užití zkratkových slov *vip* a *mudr* (od VIP a MUDr.).

kaskadérka – kaskadér, kaskadér-, -ka

mudra – mudr, mudr-, -a

vipka – vip, vip-, -ka

Užití sufixů se mírně liší od ostatních vrstev jazyka. Naprosto převládá přípona -ka, popř. -a, zatímco jinde by se pravděpodobně kromě již zmíněných přípon mohly objevit také přípony -ová (u přechylování příjmení), -ice nebo -yně.

Jména zdrobnělá

Jména zdrobnělá upozorňují buď na menší míru konkrétní vlastnosti, anebo prozrazují emocionální postoj (kladný vs. záporný) mluvčího (či pisatele) k osobě, předmětu apod.

děťátko – dítě, d'ěť-, -átko

žákyňka – žákyně, žákyň-, -ka

Deminutiva děťátko a žákyňka jsou pozitivně citově zabarvená a jsou derivována častými příponami -ka a -átko.

Jména vlastností a stavů

Jména vlastností a stavů pojmenovávají vlastnost původně vyjádřenou adjektivním tvarem.

babictví – babický (zastaralé slovo), babic-, -tví

neonatálka – neonatální, neonatál-, -ka

perinatálka – perinatální, perinatál-, -ka

U výše vypsáných slangismů zcela převažuje přípona -ka, řidčeji se objevuje sufix -tví.

5.1.2 VERBA

Jak již bylo naznačeno výše, derivovaná slovesa se v sebraném materiálu příliš neuplatňují (3). Všechna vznikla odvozením ze substantiv, z toho jedno má cizojazyčný základ:

exnout – exitus, ex-, -nou-.

Slangový název *babit* se řadí mezi slovesa vyjadřující chování osoby označené fundujícím substantivem – odvozená ze jmen osob:

babit – baba, bab-, -i-.

Zbývající termín *křečovat* patří do kategorie sloves, která mají to, co vyjadřuje fundující substantivum – vzniklo tedy ze jmen věcí:

křečovat – křeč, křeč-, -ova-.

5.2 KOMPOZICE

Skládáním se rozumí tvoření nového tvaru zpravidla ze dvou slov základových, výsledkem je pak kompozitum (složenina). Kompoziční postup se v analyzovaném jazykovém materiálu uplatňuje opravdu jen ojediněle (6, tj. 3,85 %). Takto vzniklé výrazy mohou mít příznak expresivity (např. *kundolog*, *pičišťouch*). J. Hubáček při svém výzkumu nenarazil na slangová kompozita nevlastní (spřežky), pouze na složeniny vlastní,⁶¹ zatímco ve slovníčku (viz přílohu) lze dohledat jednu spřežku (*břichabol*).

Níže vypisuji kompletní zastoupení kompozit v sebraném vzorku, u každého z nich uvádím:

1. slovníkovou podobu **názvu**;
2. etymologii slangismu s vysvětlením *významu*;
3. zdroj etymologických poznámek vč. konkrétních stran.

Etymologie jednotlivých názvů byla čerpána z *Českého etymologického slovníku* (2015), dále jen pod zkratkou ČES, z *Etymologického slovníku jazyka českého* (1952, zkratka ESJČ), ze *Slovníku nespisovné češtiny* (2009), jemuž jsem přiřadila zkratku

⁶¹ Viz HUBÁČEK, J.: *Onomaziologické postupy ve slovní zásobě slangů*. Praha: SPN, 1981, s. 25.

SNČ, ze *Slovníku cizích slov* (2010, zkratka SCS) a z publikace *Lékařský slang a úslovi* od A. Doležala (2007), zkratkové označení LSÚ.

Dále jsou kromě výše uvedených a běžných zkratek použity zkratky: angl. (angličtina), č. (čeština), fr. (francouzština), ch. (chorvatština), it. (italština), jihoit. (jihoitalština), lat. (latina), něm. (němčina), odb. (odborně), p. (polština), psl. (praslovanština), pův. (původně), r. (ruština), ř. (řečtina), stč. (staročeština), všesl. (všeslovanský), vulg. (vulgární).

Pozn.: Enumerace veškerých slangových názvů zmíněných v následujících kapitolách je založena na stejném principu.

břichabol – sprežka utvořená z víceslovného vyjádření *bolest břicha* ze stč. břuch(o) + z r. boľ; ČES, s. 102; ESJČ s. 73

extramurál – odb. partus extra muros (doslova *porod za zdmi ústavu*), složenina z extra (*zvláštní, mimořádný*) z lat. extrā pův. od exterus, exter (*vnější*), a to od ex + mur(os) z lat. murus (*zed'*) + -ál; ČES, s. 179; LSÚ, s. 62

kundolog - z lat. cunnus (vulg. *ženské pohlavní ústrojí*) + -log (druhá část složenin označující *odborníka*); ČES, s. 355; SCS, s. 204

pasonetka – *služba v pátek, sobotu a v neděli* (víkendová služba), pojmenování vzniklo kompozicí zkratk uvedených dní v týdnu (a fonetickou změnou z dlouhého -á- na krátké -a-) + přidáním zbylého -tka

pětistovka – *předčasně narozené dítě* s porodní váhou mezi 500–600 g, slovo vzniklo spojením dvou částí: pěti- + -stovka

pičišťouch – *gynekolog*, vznik ze spojení piči- (od starého základu pi- označující *močení* (např. něm. pinkeln) a ženské i mužské *pohl. orgány* (např. jihoit. pizza = *penis* nebo angl. pizzle = *zvířecí penis*)) + -šťouch; ČES, s. 308

5.3 ABREVIACE

Zkracování se uplatňuje u několikoslovných sdružených pojmenování a v případě zkratkových slov (např. *mudr*) je motivováno univerbizací (viz kapitolu 5.12). Používá se zejména kvůli zřetelnosti a jednoduchosti vyjádření.

Abreviací tedy vznikají iniciálové zkratky a slova zkratková. Zkratky v užším slova smyslu poznáme podle zkrácení daného výrazu (zůstanou počáteční písmena), po nichž

(většinou) následuje tečka, oproti zkratkovým slovům (akronymům), která jsou mnohem častější, výraznější a znělejší, neboť si kladou za cíl napodobovat „opravdová“ slova a která se tvoří „nejen z počátečních hláskových uskupení jednotlivých členů předlohového pojmenování sdruženého, ale i z uskupení hlásek, jejichž rozčlenění vzhledem k předlohovému pojmenování není rovnoměrné“.⁶²

V sebraném materiálu bylo rozpoznáno patnáct abreviačních slangových názvů (tj. 9,62 %), viz příklady níže.

asák – asistent, as-, -ák

decoška – decelerace (*zpomalování*), dec-, -oška

dvojky – dvojčata

kápěčko – *poloha plodu koncem pánevním*, utvořeno z iniciálové zkratky KP; LSÚ, s. 84

kojouš – *kojenec* z psl. *kojiti pův. znamenalo asi *uklidňovat, ukládat*; ČES, s. 314

mudr – *lékař*, vznik z latinské zkratky MUDr. Mediciniae Universae Doctor (*doktor všeobecné medicíny*); SCS, s. 226

5.4 METAFORIZACE

Sémantické tvoření je nejhojnějším způsobem obohacování sebraných slangových názvů (37, tj. 23,71 %) vznikajících převážně za účelem označení nových skutečností či vyjádření expresivity, a to prostřednictvím názvů běžně používaných zejména v obecné češtině. Odchyłka mezi původním a novým významem může být notná, jednoznačná interpretace je proto možná pouze v lékařském prostředí, v němž se pojmenování realizuje.

U všech analyzovaných pojmenování je onomaziologickým příznakem určitá podobnost v barvě, velikosti, tvaru, nápadném znaku, funkci nebo vydávaném zvuku. Někdy se mohou jednotlivé onomaziologické příznaky také překrývat (*datlovat* – funkce, zvuk; *otesánek* – velikost, váha). Často se rovněž jedná o názvy vyjadřující kladný nebo záporný citový vztah mluvčího k dané věci, nadsázku a humor. Uplatňovány jsou též slangismy z říše živočichů (*kobylky, koza, včelička, vlk, žluťásek*). Nežrídka

⁶² HUBÁČEK, J.: *Onomaziologické postupy ve slovní zásobě slangů*. Praha: SPN, 1981, s. 27.

se stává, že názvy vzniklé metaforizací mají víceslovnou podobu (viz kapitoly 5.6 a 5.7).

Pro bližší představení jsem vybrala několik zajímavých metafor:

brzda – výraz byl do č. zaveden jako ekvivalent k něm. Bremse; ČES, s. 101; v metaforickém významu *menstruační vložka* (slangový název brzda pro vyjádření obdobné funkce – brzda (*brzdit, zastavovat*) – *zastavit, zachytit krvácení*)

jojo – *proměnlivý zdravotní stav pacienta*, tato přenesená podoba asociuje dětskou hračku, jejíž poloha se rovněž neustále mění (nahoru dolů)

kulich – tento slangový název nemá souvislost s kulichem (*zimní čepicí*), jak by se na první pohled mohlo zdát, nýbrž s *ptákem kulíkem* – vodní pták, stč. kulih, r. kulik, p. kulik/g (bližší souvislost jsem bohužel nepostřehla); ESJČ, s. 193; LSÚ, s. 91

padat – všesl. (p. padać, r. pádat), v přeneseném slova smyslu např. v kontextu „ozvy padaj“ = *srdeční frekvence plodu klesá* (dochází k napodobení pohybu); ČES, s. 485; LSÚ, s. 111

pilule – má přímou souvislost se slovem prach (též slangově: ženy kromě pilulí berou rovněž prášky – napodobení tvaru, konzistence apod.), prášek všesl. (p. proch, r. poróch, ch. prâh); ČES, s. 546

placka – *placenta, plodový koláč* z lat. placenta pův. *obětní koláč* (placka pro výraz napodobení tvaru, rovněž zde pravděpodobně hraje roli zvuková podoba začátku slov); ČES, s. 518

špinit – č. původ slova nejasný, stč. spina (*špína*), ř. pinos; jako metafora – *mít krvavý výtok* (motivace odvozeného významu je zde zřejmá); ČES, s. 700

5.5 METONYMIZACE

Metonymizace je méně častým způsobem sémantického tvoření lékařských slangismů. Vyskytují se obzvláště metonymie jmen původců, přičemž právě ona vlastní jména jsou významově přenesena na jejich díla (nejrůznější vynálezy, objevy atp.). Mezi sebranými slangovými názvy se podařilo zachytit sedm slov (tj. 4,49 %) utvořených metonymickým přenášením, jedná se o následující eponyma:

brojsky – *druh porodnických kleští* pojmenovaných po C. Breusovi; LSÚ, s. 45

císař – *císařský řez*, všesl. (pol. cesarz, ch. cězar) z lat. Caesar zřejmě od lat. caesarius; ČES, s. 115

duglas – *prostor mezi dělohou a konečníkem* pojmenovaný podle J. Douglase; LSÚ, s. 57

kjelantky – *porodnické kleště* pojmenované po lékaři Ch. Kjellandovi; LSÚ, s. 85

simpsonky – *porodnické kleště* pojmenované podle J. Y. Simpsona; LSÚ, s. 132

tarnierky – *druh porodnických kleští* pojmenovaný podle porodníka Tarniera; LSÚ, s. 141

Pojmenování *verdén* již nepatří mezi eponyma, ale vzniklo metonymickým přenášením:

verdén – *rozsáhlé komplikované porodní zranění* od města Verdun známého z první světové války podle vojenské operace, při které byla granáty rozorána zem; LSÚ, s. 148

Za předpokladu, že použijeme výraz *gynda* ve smyslu *gynekologického oddělení* (nikoliv *lékařského oboru*) bude se rovněž řadit k názvům metonymickým.

5.6 TVOŘENÍ SDRUŽENÝCH POJMENOVÁNÍ

Sdružená pojmenování jsou v sestaveném slovníčku zastoupena poměrně málo (13, tj. 8,33 %). Tento jev má zcela logické opodstatnění – lékaři při komunikaci kladou důraz na ekonomiku vyjadřování, mnohem více se tedy objevuje tendence opačná – univerbizace (viz kapitolu 5.11). Povětšinou jsou zároveň významově přetvořeny (ať už metaforizací nebo metonymickým přenášením), např.:

čínské ghetto – metaforizace od pův. ghetto (*uzavřená městská část*) z it. ghetto, které souvisí se jménem *ostrova Getto Nuovo* v Benátkách, a to od it. gettare (*lít kov do formy*) + označení čínské (motivace dle žlutého zbarvení); ČES, s. 204

pro českého lva – odb. *vagina duplex zdvojená pochva* – metafora spočívá v tom, že má český lev dva ocasey; LSÚ, s. 120

rudé náměstí – metonymické přenesení významu od *největšího náměstí v Moskvě k menstruaci*;⁶³ LSÚ, s. 90

⁶³ Nadsázka je rovněž spojena s historickým náměstím proslulým popravami v předrevolučním období.

5.7 TVOŘENÍ FRAZEOLOGISMŮ

Frazeologismy se v lékařském slangu vyskytují jen v omezeném množství (stejný případ jako výše).

Celkově bylo zaznamenáno jedenáct frazeologismů (tj. 7,05 %), z toho dva lze označit za krajní varianty frazeologických spojení – frazémy (*porod za hubičku, procházka růžovým sadem*). Převážná většina takových spojení má zároveň přenesený význam (např. *mít našlápnuto, viset na ozvách*).

5.8 PŘEJÍMÁNÍ

„Jako pojmenovovací postup je přejímání ve slanzích omezeně produktivní, třebaže lze na ně uvést hojnost dokladů.“⁶⁴ Dochází při něm k adaptaci cizího slova do prostředí lékařského slangu, přičemž důvody mohou být různé, kupř. doplnění nedostačující domácí terminologické základny či snaha o expresivní vyjádření. Jednotlivé slangové názvy jsou rozličně upravovány, některé však čeština převzala bez slovotvorných úprav.

V nashromážděném slangovém vzorku se vyskytují pouze čtyři slangové názvy, (tj. 2,56 %):

flastr – od něm. Pflaster (*náplast*); SNČ, s. 133

habitual – z lat. abortus (*potrat*) a habitus (*stav*), a to od habitualis (*častý, opakovaný*); LSÚ, s. 69

kajzr – z něm. Kaiser, řec. kesar, lat. caesar; SNČ, s. 184; LSÚ, s. 83⁶⁵

marod – z něm. marode (*vysílený, unavený*) z fr. maraud (*darebák*); ČES, s. 403

Všechna tato pojmenování patří mezi přejímky bez slovotvorné úpravy – při onomaziologickém procesu nedošlo k připojení české přípony nebo koncovky. Tři ze čtyř názvů jsou od původu německé, zatímco jediný z nich pochází z latiny.

V kapitole 6.2 uvádím výčet slangismů, jež primárně nevznikly přejímáním, nýbrž některým z ostatních způsobů tvoření, přestože obsahují cizojazyčné prvky.

⁶⁴ HUBÁČEK, J.: *Onomaziologické postupy ve slovní zásobě slangů*. Praha: SPN, 1981, s. 39.

⁶⁵ A. Doležal uvádí, že kajzr jako název operace je zcela nesprávný a vznikl omylem. V sanskrtu kesar znamená *kštici*, v bulharštině a srbštině se užívá název kosa ve smyslu *vlasy, česat*.

5.9 MECHANICKÉ KRÁCENÍ

Mechanickým krácením se rozumí takový vznik slangového pojmenování, při němž dochází ke zkracování a zjednodušování původně víceslabičného vzoru, a to z důvodu ekonomičtějšího a znělejšího vyjádření. V příloženém slovníčku tento způsob tvoření reprezentují pouze názvy *ábé* (vzniklý mechanickým krácením a navíc dloužením první samohlásky) a *sono* (2, tj. 1,28 %). Domnívám se, že problém nízkého zastoupení spočívá jednak v relativně malém množství sebraných slangismů (myšleno oproti rozsáhlým vědeckým publikacím) a také v obtížné rozeznatelnosti mezi mechanickým krácením a prostou abreviací, mnohdy jsou rozdíly sotva postřehnutelné. Také J. Hubáček vnímá mechanické krácení (společně s překrucováním) jako onomaziologický postup stojící na pomezí mezi transformačním a transpozičním způsobem tvoření.⁶⁶

ábé – *potrat* z lat. abortus (*potrat*); SCS, s. 8

sono – *sonografické vyšetření*

5.10 PŘEKRUCOVÁNÍ

Navzdory předešlému tvrzení, je překrucování v sebraném materiálu zastoupeno čtyřmi výrazy, představuje tedy totožné procentuální zastoupení jako přejímání (2,56 %). Základní princip spočívá v úpravě a přetváření počátečních slangových názvů. Motivací pro změny nejrůznějšího charakteru mohou být především snaha o dvojsmyslnost (a tudíž jazyková hra) nebo výraznější zvukovou podobu slova.⁶⁷

lahváč – překrucováno z č. zkratky LAVH (*laparoskopicky asistovaná vaginální hysterektomie*); LSÚ, s. 93

lakatoš – změna způsobena atypickým přidáním samohlásky -a- do základu slova (motivací je pravděpodobně lepší znělost); vychází z lat. lactāre (*kojit, sát mléko*), a to od lac (*mléko*); ČES, s. 366; LSÚ, s. 94⁶⁸

pincka – vznikla od výchozího tvaru pinzeta odstraněním části -zeta- a nahrazením -cka; základní tvar odvozen z něm. Pinzette a to z fr. pincette od pincer (*štípat*); ČES, s. 515

⁶⁶ Již zmíněno v úvodu kapitoly 5.

⁶⁷ Viz HUBÁČEK, J.: *Onomaziologické postupy ve slovní zásobě slangů*. Praha: SPN, 1981, s. 29.

⁶⁸ Dle A. Doležala může podoba lakatoš asociovat proslavené cikánské kapely, v nichž Lakatošové hráli.

těhule – slovo je motivováno univerbizací (z pův. *těhotná žena*), přičemž adjektivum bylo zkráceno a doplněno zvláštním tvarem -ule-; těhotný zřejmě od staršího těhota (ve významu *těhotenství*); ČES, s. 716

5.11 UNIVERBIZACE

Univerbizace je v lékařském slangu skutečně žádoucí, a to z důvodu jazykové úspornosti. Lékaři se snaží vyjádřit jasně, srozumitelně, úderně, proto si výrazy co nejvíce zjednodušují a krátí. Z víceslovných pojmenování tak vznikají názvy jednoslovné – univerbizované. Oblíbenost tohoto způsobu dokazuje poměrně velké zastoupení ve slovníčku (22, tj. 14,10 %). Jedná se především o slangismy, jež byly univerbizovány převážně pomocí derivace (např. *anomálka, císařák, laktačka*). Lze však dohledat také názvy, u nichž je univerbizace „doplněna“: metaforickým přenášením (*nočník*), metonymizací (*císař*), přejímáním z cizích jazyků (*habitual*), či změnou slovního druhu (*kojenecké*). Některé příklady jsou podrobněji rozepsány níže.

abort'áky – abortové kleště → abortový, abort', -áky

kojeňák – kojenec, kojeň-, -ák

lékařák – lékařský pokoj → lékařský, lékař-, -ák

obvod'ák – obvodní lékař → obvodní, obvod', -ák

ohrož'óza – ohrožené těhotenství → ohrožený, ohrož-, -óza

operák – operační sál → operační, oper-, -ák

plodovka – plodová voda → plodový, plodov-, -ka

příbalák – příbalový leták → příbalový, příbal-, -ák

rizikáč – rizikové těhotenství → rizikový, rizik-, -áč

smrt'ák – smrtelný úraz → smrtelný, smrt', -ák

spont'ák – spontánní porod → spontánní, spont', -ák

totálka – totální odstranění → totální, totál-, -ka

vaginálka – vaginální vyšetření → vaginální, vaginál-, -ka

závod'ák – závodní lékař → závodní, závod', -ák

5.11.1 ZMĚNA SLOVNÍHO DRUHU

Za zvláštní způsob utváření nových slangových pojmenování lze označit změnu slovního druhu. Nejčastěji se jedná o substantivizaci adjektiva. Kouzlo až banálního procesu spočívá ve vypuštění podstatného jména z dvouslovného spojení (substantivum + adjektivum) a následném zpodstatnění přídavného jména, které pak samo nese význam bývalého spojení. V celém sebraném materiálu jsem zaznamenala pouze jeden takový případ: *kojenecké*.

6 LEXIKÁLNÍ ANALÝZA

6.1 ZASTOUPENÍ JEDNOSLOVNÝCH A VÍCESLOVNÝCH POJMENOVÁNÍ

V sebraném jazykovém materiálu se vyskytují slangové názvy jednoslovné i víceslovné, ty víceslovné mají charakter sdružených pojmenování nebo charakter frazeologický (viz kapitoly 5.6 a 5.7). Mezi jednoslovnými výrazy jsou nejčastěji zastoupena substantiva (115, tj. 73,72 %) následována verby (16, tj. 10,26 %) a adjektivy (2, tj. 1,28 %). Obě adjektiva (*vyteklý, zaplynovaný*) vznikla metaforickým přenášením a označují zdravotní stav pacienta.

Analyzovaný vzorek je lexikálně skutečně pestrý. Lze dohledat slangismy nesklonné (*ábě*), jména pomnožná (*abortáky, brojsky, kjelantky*) či onomatopoická (*bečárna*), slova expresivní (*exnout, fňukna, sadárna, smrták*), mnohdy až vulgární s osvobozujícím nádechem (*mindárna, ozvy v prdeli, pičišťouch*), slovesa s videm nedokonavým (*babit, datlovat*) i dokonavým (*fiknout, přihnojit*).

6.2 SLOVA S CIZOJAZYČNÝM ZÁKLADEM

Jak jsem již naznačila v kapitole 5.8, budou zde představeny veškeré slangové názvy utvořené jiným způsobem nežli přejímáním (zejména derivací a abreviací), i když mají cizojazyčný základ. Převažují slova latinského a řeckého původu.

anomálka – od řec. anōmalíā od anōmatos (*nerovný*); ČES, s. 58

asák – od něm. Assistent, a to od lat. assistēns (přechodník přítomný od assistere, *pomáhat*); ČES, s. 50

decoška – od decelerace (*zpomalení*), a to od lat. celer (*rychlý*); LSÚ, s. 54

depka – od lat. dēpressiō od dēprimere (příčestí trpné dēpressus = *stlačovat, stisňovat*); ČES, s. 139

exnout – od lat. exitus (*odchod, smrt*); SNČ, s. 121

extramurál – lat. partus extra muros → extra z lat. extrā, pův. od exterus, exter (*vnější*) od ex + muros; ČES, s. 179; SNČ, s. 121

extrovka – od lat. extrā, původně od exterus, exter (*vnější*) od ex; ČES, s. 179

fiknout – od něm. ficken (*třít, pohybovat se rychle sem a tam*); SNČ, s. 129

frigida – od lat. frigidus (*chladný*); SNČ, s. 140

gravidka – od lat. graviditās nebo gravidus (*obtěžkaný*) od gravis (*těžký*); ČES, s. 207

gynda – od řec. gynē (*žena*); ČES, s. 209

gyndař – viz výše

hysterka – od řec. adjektiva hysterikós (*týkající se dělohy*) od hystéra (*děloha*);⁶⁹ ČES, s. 245

inkuboš – od lat. incubatio (*sedět na vejcích*) od incubāre; ČES, s. 262

kaskadérka – od fr. cascade z it. Cascata (*vodopád*) od cascāre (*padat*) z lat. cadere; ČES, s. 296

kundolog – od lat. cunnus (*vulg. ženské pohlavní ústrojí*) + -log (druhá část složenin označující odborníka); ČES, s. 355; SCS, s. 204

kyretárna – od lat. cūrāre (*léčit*); ČES, s. 362

laborka – od lat. labor (*práce*); ČES, s. 364

lakatoš – od lat. lactāre (*kojit, sát mléko*), od lac. (*mléko*); ČES, s. 366

laktačka – viz výše

medyna – od lat. medicīna (*lékařství, lék*), od medicus (*lékař*), od medērī (*léčit, hojit*); ČES, s. 408

mikrouš – odb. lat. mikrocefalus, od lat. mikro- (*malo-, drobn-*) z řec. mīkrós (*malý, krátký*); ČES, s. 416

neonatálka – od neo- (*novo-*) z řec. néos (*nový, mladý*) + natalita z lat. nāscī (*narodit se*); ČES, s. 445, 449

operák – od lat. operārī (*pracovat, zaměstnávat se*); ČES, s. 473

pacoš – od lat. patiēns (pův. *snášející, trpělivý*); ČES, s. 484

perforačka – od lat. perforāre (*provrtat, prorazit*); ČES, s. 508

perinatálka – od řec. peri (*kolem, o, ob*) + natalita z lat. nāscī (*narodit se*); ČES, s. 445, 508

pilule – od lat. pilula (*pilulka, kulička*); ČES, s. 515

⁶⁹ Od dob antiky až po 19. století lékaři považovali chorobné změny v děloze za příčinu duševních potíží.

prenatálka – od lat. prae (*před, po*) + natalita z lat. nāscī (*narodit se*); ČES, s. 445, 548

primča – od lat. prīmus (*první*); ČES, s. 552

provokačka – od lat. prōvocāre (*vyzývat, podněcovat*); ČES, s. 560

rizikáč – od něm. Risiko z it. risico, risco (*nebezpečí*); ČES, s. 596

sponták – odb. lat. partus spontaneus z lat. spōns; ČES, s. 653

sterilka – od lat. sterilis (*jalový, neplodný*); ČES, s. 661

totálka – od lat. tōtus (*celý, všečen*); ČES, s. 730

triviálka – od něm. trivial z lat. triviālis od trivium; ČES, s. 739

vaginálka – od lat. vāgīna (*pochva (na meč)*); ČES, s. 762

závodák – z r. zavód (*podnik*); ČES, s. 803

6.3 MULTI/INTERSLANGOVÉ VÝRAZY

Rozmanitost slovní zásoby a zastoupení slangismů v ní již netřeba připomínat. Každá skupina slangů má své specifické výrazivo, které dané prostředí reprezentuje. Mnohé názvy však mohou být užívány dokonce v několika slanzích, a to buď s významem stejným, podobným, nebo zcela odlišným. Rovněž existují výrazy interslangové, proniklé mimo rámec jednotlivých slangových milieux, J. Hubáček o nich hovoří jako o výrazech prostě slangových, bez dalšího určení (např. marodka, špitál).⁷⁰

Oba typy názvů uvádím zde v abecedním pořádku v **reprezentativním tvaru**, zkratkami konkrétních slangů (div. = divadelní, hud. = hudební, letec. = letecký, m. dopr. = dopravní, mysl. = myslivecký, polic. = policejní, sport. = sportovní, stud. = studijní, tel. = televizní, tramp. = trampský, vězeň. = vězeňský, voj. = vojenský, zahrad. = zahradní, žel. = železničářský; v případě interslangového užití zkratku isl.) a jednoduchým *opisným vysvětlením*.

asák – div., tel. *asistent režie*; stud. *asistent*

brzda – tramp., vězeň. *chléb*

datlovat – isl. *psát na klávesnici* (pomalu a s obtížemi)

dvojky – sport. *dvojsedadlové sáně*

⁷⁰ Viz HUBÁČEK, J.: *O českých slanzích*. Ostrava: Profil, 1979, s. 122–125.

extrovky – voj. *vycházkový stejnokroj*

flastr – sport. *vysoká porážka*

fňukna – div. *lyrická milovnice*; m. dopr. *svítící maják se sirénou na pohotovostních vozech*; tramp. *harmonika*

kápěčko – letec. *kyslíkový přístroj*

koza – hud. *hoboj*; mysl. *brokavnice s hlavními nad sebou*; sport. 1. *zed' u propusti, ledolam*, 2. *závodní kolo se sníženými říditky*, 3. *souboj ve výskoku zakončený ohnutím jednoho z hráčů*, 4. *zápasnická pozice (shyb a podepření paží)*; žel. 1. *posunovací lokomotiva (malá)*, 2. *zakončení kusé koleje*

laborka – isl. *laboratoř*

obvod'ák – isl. *obvodní lékař*

placka – hud. *kytara bez ozvučného korpusu*; polic. *služební průkaz*; sport. 1. *medaile*, 2. *nepovedený hod oštěpem*; tramp. 1. *památeční předmět*, 2. *sedátko u šerifského kruhu*

smrt'ák – isl. *smrtelný úraz*

trojky – vězeň. *nápravně-výchovná skupina s vysokou ostrahou*

včelička – tramp. *žena chodící na čundry*

vlk – zahrad. *větev ovocného stromu rostoucí kolmo*

závod'ák – isl. *závodní lékař*

zprazit – sport. *surově napadnout hráče*

Součástí analyzovaného materiálu je celkem sedmnáct výrazů vyskytujících se nejen v gynekologicko-porodnickém slangu. Z toho dvanáct názvů běžně užívají představitelé jiných slangových oblastí, přičemž ani jeden z předložených významů nekoresponduje s myšlenkovým obsahem názvu lékařského. Zbylé názvy mají interslangový charakter (5). Srovnání bylo provedeno na základě práce s *Výběrovým slovníkem českých slangů* (2003) od J. Hubáčka.

Dále lze uvést výrazy postupně pronikající do vědomí široké veřejnosti, jež jsou kromě lékařského slangu užívány také v dnes již populárním slangu mateřském (úzce propojeném s gynekologickým prostředím), s nímž J. Hubáček ve své publikaci

ještě nepracuje, proto jsem využila dostupné internetové zdroje.⁷¹ Jedná se především o následující pojmenování: císař, dvojky, gynda, gyndař, hekárna, mudra, rizikáč, těhule, trojky, včelička, žluťásek.

V mateřském slangu se navíc používají i jejich různé varianty, např. mudra – dra, těhule – těhulka – těhu. *Žena po císařském řezu není řezka, ale císařka – císařovna.*

⁷¹ Viz LIŠKOVÁ, M.: Jak si povídají matky v internetové kavárně. *Jazykovědné aktuality*. 2008, roč. XLV, č. 1 a 2. Dostupné z: <http://jazykovednesdruzeni.cz/JA0812.pdf>
Viz Jak si povídají matky v internetové kavárně. In: *maminka.cz* [online]. 9. 1. 2009 [rev. 2016-04-18]. Dostupné z: <http://www.maminka.cz/clanek/jak-si-povidaji-matky-v-internetove-kavarne>
Viz <http://www.emimino.cz/diskuse/matersky-slang-pomuzete-112517>

ZÁVĚR

V současném jazyce se při komunikačním procesu stále více uplatňují nespisovné útvary a poloútvary národního jazyka, a tedy i slang. Předložená bakalářská práce se zaměřila na lékařský slang, konkrétně slang lékařů působících v gynekologické a porodnické sféře. Jejich slovník se proměňuje v závislosti na pokroku v medicíně, je dynamický, a proto považuji za užitečné změny sledovat a dokumentovat.

Jazykový materiál byl získán převážně přímým výzkumem – osobním kontaktem s erudovanou lékařkou z Pelhřimovska – a posléze doplněn excerpcí příslušné literatury. Za velmi významný pramen nejrůznějších lékařských pojmenování lze označit publikaci A. Doležala *Lékařský slang a úsloví* (2007), přínosný se taktéž ukázal být příspěvek A. Jaklové *K profesní mluvě českých lékařů* (2004). Za pomoci zvolených metod se mi podařilo nashromáždit sto padesát šest slangových názvů podrobně analyzovaných v praktické části. Výrazy byly pro lepší přehlednost uspořádány do samostatného slovníku, jenž je součástí přílohy. Výčet sebraných slangismů bezpochyby není absolutní, jedná se pouze o dílčí sondu ze světa lékařského názvosloví. Pozornost byla ovšem věnována výhradně živé řeči. Vyvarovala jsem se tak slov zastaralých, již nepoužívaných.

Zastoupení jednotlivých významových kategorií udává Tabulka č. 1. Nejčastěji se v jazykovém materiálu vyskytují názvy účastníků léčebných úkonů, které tvoří 22,44 % celku. Vysoké procento zastoupení mají též názvy onemocnění, poruch, zdravotních nedostatků a patologických jevů (19,23 %), názvy lékařských zákroků, procesů, úkonů a činností spojených s léčbou (16,03 %) a také názvy léků, materiálů, nástrojů, prostředků a přístrojů (14,10 %). Názvy z ostatních oblastí nepokořily desetiprocentní hranici, přičemž nejnižší výskyt byl vyzorován u pojmenování tělesných orgánů a látek. Výsledky byly rovněž vyjádřeny formou grafu.⁷²

Nashromážděné slangismy umožnily mimo jiné zhodnotit produktivitu dílčích onomaziologických postupů. Nejpočetněji zastoupenou skupinou jsou slangové názvy vzniklé metaforickým přenášením (23,71 %), neméně početnou kategorií představují též pojmenování derivovaná (22,44 %). Odvozování se uskutečňuje pouze sufizací a jen pomocí omezeného množství přípon. Veskrze mnohoznačné se zdají být sufixy

⁷² Viz Graf č. 1.

-ák a -ka (*asák* – osoba, *anomálka* – patologický jev). Přípony -ař, -ář, -č slouží především k tvorbě názvů lékařů a ostatních specialistů ve zdravotnictví (*gyndař*, *babič*). Názvy lékařských zařízení se obvykle odvozují příponou -árna (*bečárna*, *mimišárna*). V menší míře se užívá také sufixů -na (*fňukna*), -ouš (*nedouš*), zatímco u slangových sloves jsou nejproduktivnější přípony -nou- (*exnout*), -ova- (*křečovat*) nebo -i- (*babit*).

Výrazy univerbizované mají o něco menší zastoupení než metafory (14,10 %), a zauímají tak třetí příčku. Téměř desetiprocentní hranice dosáhly zkratky a zkratková slova (9,62 %). Zbylé způsoby tvoření byly zaznamenány spíše ojediněle – sdružená pojmenování (8,33 %), frazeologismy (7,05 %), metonymizace (4,49 %), kompozice (3,85 %); nebo zcela výjimečně – přejímání a překrucování (2,56 %) a mechanické krácení (1,28 %).⁷³

V úvodu práce byly stanoveny hypotézy, jež zde mohu na základě výzkumu potvrdit. První předpoklad se týkal frekvence interslangových výrazů ve slovníku. Kapitulu 6.3 jsem věnovala výrazům společným pro některé typy slangů a výrazům prostě slangovým. Všechna taková pojmenování byla vypsána a blíže osvětlena. Celkem jsem zaznamenala pět interslangismů a dvanáct výrazů multislanguových (10,90 %).

Dále byl zmíněn předpoklad prolínání několika slangových oblastí – lékařské, ošetrovatelské, patientské a mateřské. Mnohdy dochází k mísení jejich slovní zásoby. Různí autoři se k rozsahu daných slangových skupin staví odlišně. J. Hubáček ve svých slovnících užívá zkratk med. nebo zdrav., tedy medicínský a zdravotnický slang, čímž poukazuje na prolínání výše uvedených složek, a zabraňuje tak komplikacím spojeným s vytyčováním hranic mezi nimi. V této práci jsou do lékařského slangu zahrnuty pouze výrazy používané v lékařském kolektivu, ošetrovatelský a patientský slang byl opomenut. Zvlášt' jsem upozornila na význam slangu mateřského, neboť je s gynekologicko-porodnickým prostředím velice těsně spjat. Zmíněné tematiky jsem se rovněž dotkla v kapitole 6.3.

Součástí jazykového materiálu jsou taktéž expresiva. Slova citově zabarvená (*pičkovna*, *pičiš'ouch*, *pašik*, *exnout*, *fňukna* aj.) se uplatňují především během komunikace porodníků pracujících v nemocnici, zatímco gynekologové se soukromou ambulancí volí spíše slova neutrálního charakteru. Tento fenomén je patrně způsoben

⁷³ Viz Tabulku č. 2 a Graf č. 2

bezprostředním, pravidelným a důvěrným stykem mezi gynekologem a pacientem. Nadto se pravděpodobnost aplikace podobných výrazů zvyšuje při vzájemné komunikaci mezi dvěma a více lékaři (tudíž v nemocničním zařízení) a naopak eliminuje (ne-li přímo ruší) při kontaktu lékaře s pacientem. Výskyt expresiv byl potvrzen, očekávala jsem ovšem vyšší zastoupení.

Dále jsem předpokládala, že dojde k balancování na pomezí slangů a profesní mluvy. Problém spočívá již ve vytyčení primárního pojmosloví. K pochopení souvislostí vedou zejména kapitoly 1.2, 1.7.2 a 3 teoreticky pojednávající o slangu obecně, oficiální lékařské terminologii a slangu lékařském. V této souvislosti hovoří V. Pacovský a P. Sucharda o názvoslovné ambivalenci v medicínském prostředí.⁷⁴

V analyzovaném vzorku lékařského slangového výraziva jednoznačně převládají jednoslovné názvy nad sdruženými pojmenováními a frazeologismy. Obdobně substantiva (73,72 %) převažují nad verby (10,27 %), která nachází uplatnění především jako názvy zákroků, procesů, úkonů a činností, ostatní slovní druhy byly zachyceny zřídka – adjektiva (1,28 %) – nebo vůbec. I tyto pracovní předpoklady byly naplněny.

Během jazykového bádání jsem vycházela z presumpce nashromáždění dostatečného množství slangismů pro alespoň základní objasnění podoby dnešního lékařského slangu. Zároveň je práce založena na domněnce minimálních odchylek v jednotlivých regionech České republiky.

Předepsaný rozsah bakalářské práce neskýtá mnoho prostoru pro detailnější uchopení tématu. Za pozornost by jistě stála kupř. lékařská idiomatika. Idiomy hojně používají pacienti popisující své amnestické údaje a nutno podotknout, že některé od nich lékaři mnohdy pochytí. Do prostředí gynekologie a porodnictví by „zapadla“ mudrosloví o antikoncepci (*oře, ale neseje*), oplodnění (*nasolil jí buček, uklouzly mu nohy*) či těhotných ženách (*je nabouraná, chodí s útězkem, bude chovat, čeká rodinu*).⁷⁵ Domnívám se, že podobná záležitost by mohla vhodně doplnit další případnou práci.

⁷⁴ Viz PACOVSKÝ, V. a SUCHARDA, P.: *Jazykozpyt medicíny. Knížka o medicínské terminologii nejen pro zdravotníky*. Praha: Galén, 2008, s. 16.

⁷⁵ Viz tamtéž, s. 56.

ZDROJE

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY, Ústav pro jazyk český. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-1080-3.

BEČKA, J. V.: Slang a diferenciacie v běžně mluvené řeči. In: *Sborník přednášek ze III. konference o slangu a argotu v Plzni 1984*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1987, s. 4–11.

BOZDĚCHOVÁ, I.: *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1539-4.

ČECHOVÁ, M.: *Čeština – řeč a jazyk*. 3. vyd. Praha: SPN, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.

DEJMEK, B.: *Tvoření a stavba slov. Pro studenty bohemistiky a učitele českého jazyka s cvičeními*. 3. vyd. Nakladatelství Olomouc: Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-135-7.

DOLEŽAL, A.: *Lékařský slang a úsloví*. 2. vyd. Praha: Galén, 2007. ISBN 978-80-7262-487-4.

HAVLÍČKOVÁ, M.: *Současný lékařský slang*. Plzeň, 2012. Bakalářská práce (Bc.). Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta pedagogická.

HOLUB, J. a KOPEČNÝ F.: *Etymologický slovník jazyka českého*. 3. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1952.

HUBÁČEK, J.: *O českých slanzích*. Ostrava: Profil, 1979. ISBN 48-019-79.

HUBÁČEK, J.: Obecný výklad slangu. In: *Sborník přednášek ze III. konference o slangu a argotu v Plzni 1984*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1987, s. 4–18.

HUBÁČEK, J.: *Onomaziologické postupy ve slovní zásobě slangů*. Praha: SPN, 1981. ISBN 14-308-71.

HUBÁČEK, J.: *Výběrový slovník českých slangů*. Ostrava: Ostravská univerzita Ostrava, 2003. ISBN 80-7042-629-2.

HUGO, J.: *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost. Historie a původ slov*. 2. vyd. Praha: Maxdorf, 2006. ISBN 80-7345-098-4.

HUGO, J.: *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost. Historie a původ slov*. 3. vyd. Praha: Maxdorf, 2009. ISBN 978-80-7345-198-1.

JAKLOVÁ, A.: K profesní mluvě českých lékařů. In: *Termina 2003*, sv. 2. Liberec: Technická univerzita Liberec, 2004, s. 13–20.

KOLEKTIV: *Slovník cizích slov*. Brno: Levné knihy, 2010. ISBN 978-80-7309-347-1.

KOPEČNÝ, F.: K etymologii slova slang. In: *Sborník přednášek ze III. konference o slangu a argotu v Plzni 1984*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1987, s. 28–30.

KROBOTOVÁ, P.: *Slangové výrazy a jejich využití v oboru ošetrovatelství*. Opava, 2010. Bakalářská práce (Bc.). Slezská univerzita v Opavě. Fakulta veřejných politik.

KRUŽILOVÁ, J.: *Lékařský slang*. České Budějovice, 1986. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Katedra filologie.

PACOVSKÝ, V. a SUCHARDA, P.: *Jazykozpyt medicíny. Knížka o medicínské terminologii nejen pro zdravotníky*. Praha: Galén, 2008. ISBN 978-80-7262-514-7.

REJZEK, J.: *Český etymologický slovník*. Praha: Leda, 2015. ISBN 978-80-7335-393-3.

SUK, J.: O sbírání a studiu slangu v praxi. In: MALIŠ, Otakar – MACHOVÁ, Svatava – SUK, Jaroslav (eds.): *Současný český jazyk: lexikologie*. Praha: Karolinum, 1999, s. 77–86. ISBN 382-016-99.

ČLÁNKY V PERIODIKÁCH

ANTALOVSKÁ, K. S.: Dějiny výzkumu slangu a argotu u nás. *Acta*. 2010, roč. 3. Dostupné z: http://ff.zcu.cz/files/Acta-FF/2010/ACTA_FF_2010_3.pdf

BUJALKOVÁ, M.: Quo vadis, terminologia medica (alebo o smerovaní súčasnej lekárskej terminológie). *Kultúra slova*. 2008, roč. 42, č. 6. Dostupné z: <http://www.juls.savba.sk/ediela/ks/2008/6/ks2008-6.pdf>

HEJDUK, V.: Čeština za mřížemi a dráty. *Naše řeč*. 1951, roč. 35, č. 3–4. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4227>

JAKLOVÁ, A.: Budeme argot nově definovat? *Slovo a slovesnost*. 1999, roč. 60, č. 4. Dostupné z: http://kramerius.lib.cas.cz/search/i.jsp?pid=uuid:aec90eb8-530d-11e1-801a-005056a60003#periodical-periodicalvolume-periodicalitem-page_uuid:d329d6bf-530d-11e1-1418-001143e3f55c

JAKLOVÁ, A.: Nový slovník českých slangů. *Naše řeč*. 2004, roč. 87, č. 3. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7780>

NEKVAPIL, J.: Krajská diference jednoho slangu. *Naše řeč*. 1977, roč. 60, č. 5. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6006>

TROST, P.: Argot et slang. *Slovo a slovesnost*. 1935, roč. 1, č. 4. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=61>

INTERNETOVÉ ZDROJE

<http://www.emimino.cz/diskuse/matersky-slang-pomuzete-112517>

Etický kodex České lékařské komory. In: *nemho.cz* [online]. [rev. 2015-09-16]. Dostupné z: <http://www.nemho.cz/eticky-kodex-lekaru-ceske-lekarske-komory>

Jak si povídají matky v internetové kavárně. In: *maminka.cz* [online]. 9. 1. 2009 [rev. 2016-04-18]. Dostupné z: <http://www.maminka.cz/clanek/jak-si-povidaji-matky-v-internetove-kavarne>

LIŠKOVÁ, M.: Jak si povídají matky v internetové kavárně. *Jazykové aktuality*. 2008, roč. XLV, č. 1 a 2. Dostupné z: <http://jazykovednesdruzeni.cz/JA0812.pdf>

Nemocniční seriály jsou lékařům spíš k smíchu. In: *Týden.cz* [online]. 22. 9. 2008 [rev. 2015-09-15]. Dostupné z: <http://www.tyden.cz/rubriky/media/televize/nemocnicni-serialy-jsou-lekarum-spis-k-smichu-81810.html>

O knize. In: *slangy.cz* [online]. [rev. 2015-02-04]. Dostupné z: http://www.slangy.cz/SNC_O_knize.html

Práva pacientů ČR. In: *MPSV.CZ* [online]. [rev. 2015-09-15]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/840>

Profesní slang. In: *rozhlas.cz* [online]. [rev. 2015-09-15]. Dostupné z: <http://prehovac.rozhlas.cz/audio/3085686>

Termobuk, pytložvejk, marcela. Naučte se, co vás čeká ve vězení. In: *iDNES.cz* [online]. 9. 10. 2014 [rev. 2015-02-02]. Dostupné z: http://technet.idnes.cz/argot-rec-kriminalniku-07a/veda.aspx?c=A140826_155938_vojenstvi_kuz

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulka č. 1: Zastoupení významových kategorií

Graf č. 1: Zastoupení významových kategorií

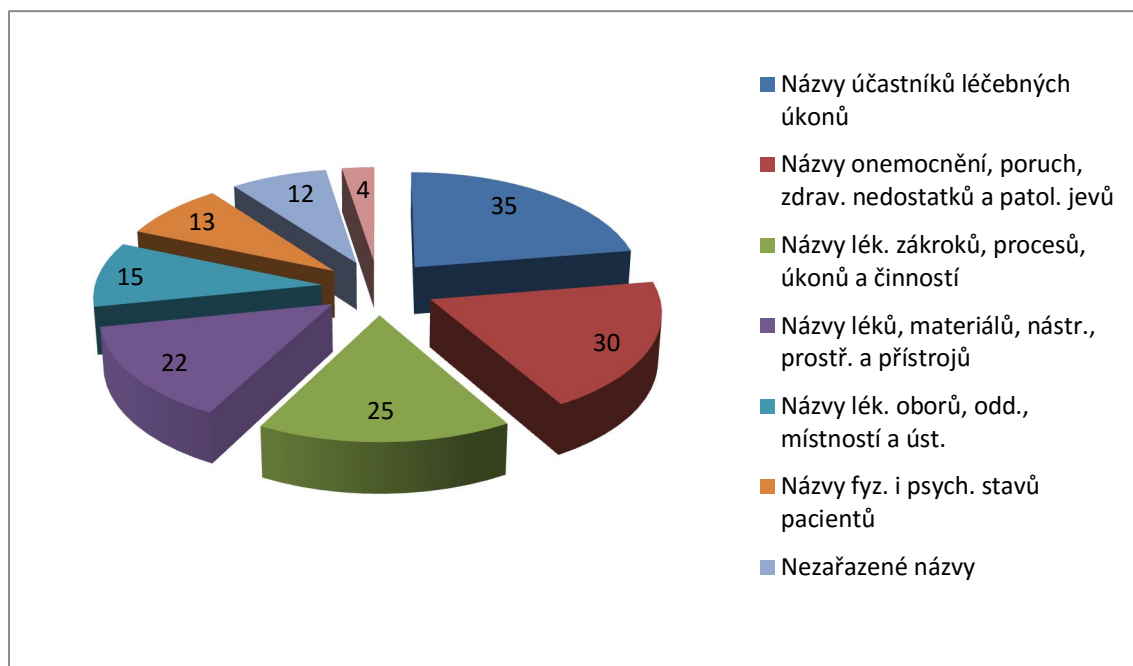
Tabulka č. 2: Poměrná četnost užitých onomaziologických postupů

Graf č. 2: Poměrná četnost užitých onomaziologických postupů

TABULKA Č. 1: ZASTOUPENÍ VÝZNAMOVÝCH KATEGORIÍ

Významové kategorie	Počet dokladů	Tj. %
Názvy účastníků léčebných úkonů	35	22,44
Názvy onemocnění, poruch, zdravotních nedostatků a patologických jevů	30	19,23
Názvy lékařských zákroků, procesů, úkonů a činností	25	16,03
Názvy léků, materiálů, nástrojů, prostředků a přístrojů	22	14,10
Názvy lékařských oborů, oddělení, místností a ústavů	15	9,62
Názvy fyzických i psychických stavů pacientů	13	8,33
Nezařazené názvy	12	7,69
Názvy tělesných orgánů a látek	4	2,56
CELKEM	156	100,00

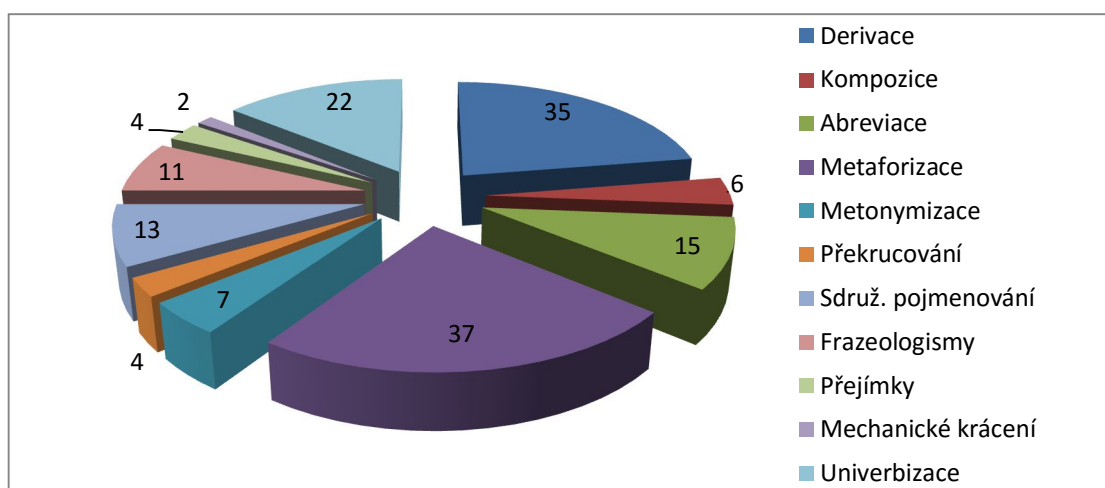
GRAF Č. 1: ZASTOUPENÍ VÝZNAMOVÝCH KATEGORIÍ

TABULKA Č. 2: POMĚRNÁ ČETNOST UŽITÝCH ONOMAZIOLOGICKÝCH POSTUPŮ

Onomaziologický postup	Počet dokladů	Tj. %
Odvozování	35	22,44
Skládání	6	3,85
Zkracování	15	9,62
Překrucování	4	2,56
Mechanické krácení	2	1,28
Metaforizace	37	23,71
Metonymizace	7	4,49
Tvoření sdruž. pojmenování	13	8,33
Tvoření frazeologismů	11	7,05
Přejímání	4	2,56
Univerbizace	22	14,10
CELKEM	156	–

GRAF Č. 2: POMĚRNÁ ČETNOST UŽITÝCH ONOMAZIOLOGICKÝCH POSTUPŮ

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Slovník

Příloha č. 2: Etický kodex České lékařské komory

PŘÍLOHA Č. 1: SLOVNÍK

Uspořádání slovníku koresponduje s běžně uplatňovanými lexikografickými zásadami. Jedná se o synchronní, výkladový, lingvistický, jednojazyčný slovník.

Obsahuje na sto padesát šest současných slangismů (nejsou zastoupeny zastaralé slangové výrazy) z oblasti mluvy gynekologů a porodníků. Názvy jsou řazeny abecedně, hesla se řídí následujícími principy:

- slangový **název** je tučně zvýrazněn;
- substantiva jsou uvedena v nominativu singuláru (popř. v plurálu), jejich součástí je rovněž koncovka genitivu a mluvnický rod;
- u adjektiv je zmíněna pouze jejich slovnědruhá příslušnost;
- verba mají podobu infinitivu, součástí hesla je také kategorie vidu;
- u sdružených pojmenování a frazeologismů nejsou uvedeny žádné mluvnické údaje;
- jednotlivá hesla obsahují rovněž *výklad slangového názvu* pomocí opisu (popř. synonyma);
- u některých výrazů je pro lepší pochopení uveden kontextový příklad (označený uvozovkami) nebo základní etymologický údaj;
- další případné údaje, expresivita, excerpce aj., jsou označeny příslušnými zkratkami na samém konci hesla (všechny použité zkratky jsou vysvětleny v seznamu zkratek na začátku slovníku);

ABECEDNÍ SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK VE SLOVNÍKU

adj. – adjektivum

dok. – dokonavý vid

exc. AD – excerpovaný výraz od A. Doležala

exc. AJ – excerpovaný výraz od A. Jaklové

expr. – expresivní výraz

fraz. – frazeologismus

hromad. – jména hromadná

isl. – interslangový výraz

m. – mužský rod

ned. – nedokonavý vid

neskl. – neskloňné jméno

pomnož. – pomnožné jméno

s. – střední rod

sdruž. – sdružené pojmenování

zal. – založený

ž. – ženský rod

A

ábé, neskl. *potrat*

abotřáky, -ů, ž. pomnož. *speciální nástroj k vyprazdňování dělohy* (abortové kleště);
exc. AD

anomálka, -y, ž. *anomální výskyt*

asák, -a, m. *asistent, sekundář* (služebně nejnižší stojící lékař)

B

babictví, -í, s. hromad. *porodnictví*

babič, -e, m. *porodník*

babit, ned. *rodit, pomáhat při porodu*

bečárna, -y, ž. *místnost, ze které jsou slyšet nářky při první době porodní* (budoucí maminky hlasitě reagují na bolest při kontrakcích dělohy), expr.

blbý ozvy, sdruž. *ozvy plodu nejsou v normálu*

brojsky, -ek, ž. pomnož. *druh porodnických kleští pojmenovaný po C. Breusovi*

brzda, -y, ž. *menstruační vložka*

břichabol, -u, m. *bolest břicha*

být v tom, fraz. *být těhotný*

C

císař, -e, m. *císařský řez*, viz také kajzr, císařák

císařák, -u, m. viz císař

cuc, -u, m. *zařízení na interrupci* (vacumexhausce)

Č

čínské ghetto, sdruž. *situace, kdy se na oddělení nahromadí novorozenecké žloutenky*;
exc. AD

D

datlovat, ned. *pomalů psát lékařskou zprávu na klávesnici*, isl.

debordelizační plena, sdruž. *čistá plena* (dojde k odstranění nepořádku z plodové vody po císařském řezu); exc. AD

decoška, -y, ž. *rodička, u níž byl zaznamenán pokles srdeční činnosti plodu*; exc. AD

depka, -y, ž. *deprese*

děťátko, -a, s. *dítě s nedostatečnou porodní váhou* (hraniční váha 800 g), expr.

díra jak po handgranátu, sdruž. *rozsáhlé a komplikované porodní zranění*; exc. AD

do dresu, sdruž. *výzva k převléknutí*

do půl těla, sdruž. *výzva pro pacientku, aby si svlékla vrchní díl oblečení*

duglas, -e, ž. *prostor mezi dělohou a konečníkem* pojmenovaný podle J. Douglase; exc. AD

dvojky, -ek, ž. *dvojčata*

E

empír, -u, m. *operační plášť zavazující se vzadu*

exnout, dok., *zemřít*, expr.

extramurál, -u, m. *porod mimo nemocnici*; exc. AD

extrovka, -y, ž. *mimoděložní těhotenství*

F

fantom, -a, m. *figura určená k výcviku porodníků, nacvičování manuálních úkonů při porodu*

fiknout, dok. *vyřešit problém operativním zákrokem*

flastr, -u, m. *náplast*

fňukna, -y, ž. *sanita*, viz též rychlá, expr.

frigida, -y, ž. *chladná žena neprojevující zájem o druhé pohlaví*, expr.

G

gravidka, -y, ž. *přitažlivá těhotná žena*, expr.

gynda, -y, ž. 1. *gynekologické oddělení*, viz též *pičkovna*; 2. *lékařský obor*

gyndař, -e, m. *gynekolog*, viz též *pičišťouch*, *kundolog*

H

habitual, -u, m. *opakovaný potrat*; exc. AD

hekárna, -y, ž. *místnost pro druhou dobu porodní*, expr.

hnoják, -u, m. *hnisavý proces*; exc. AD

hnojit, ned. *hnisat*; exc. AD

hysterka, -y, ž. *nepříjemná, hysterická pacientka*

I

inkuboš, -e, m. *inkubátor*

J

jít na krev, fraz. *jít na odběr krve*

jojo, -a, s. *proměnlivý zdravotní stav pacienta*

K

kajzr, -u, m. *císařský řez*, viz též *císař*, *císařák*

kápěčko, -a, s. *poloha plodu koncem pánevním*; exc. AD

kaskadérka, -y, ž. *žertovné označení pro ženu hazardující se svým zdravím*

kjelantky, -ek, ž. pomnož. *porodnické kleště* pojmenované po lékaři Kjellandovi

kobylky, -ek, ž. *návštěvy pacientů*

kojeňák, -u, m. *kojenecký ústav*

kojenecké, -ého, s. *kojenecké oddělení*

kojouš, -e, m. *kojenec*, expr.

koza, -y, ž. *gynekologický vyšetřovací stůl*

křapka, -y, ž. *novorozenecká zlomenina lebky při porodu*, expr.; exc. AJ

křečovat, nedok. *mít křeče*

kulich, -u, m. *pacient, který se finančně (či jinak) odmění svému lékaři*

kundolog, -a, m. *gynekolog*, viz též *gyndař*, *pičišťouch*, expr.

kyretárna, -y, ž. *místnost na provádění kyretáží (interupcí)*

L

laborka, -y, ž. *laboratoř*, isl.

lahváč, -e, m. *odstranění dělohy vaginální cestou (laparoskopicky asistovaná vaginální hysterektomie = LAVH)*; exc. AD

lakatoš, -e, m. *laktát*

laktačka, -y, ž. *laktální psychóza*

lejt, nedok. *silně krvácet*

lékařák, -u, m. *lékařský pokoj*

lítat (tam) jak nudle v bandasce, fraz. *přirovnání velikosti mužského přirození a rozměrů pochvy*, exc. AD

lurdy, -ů, m. *zástupy pacientů čekající na svého lékaře*, expr.

M

marod, -a, m. *nemocný člověk*

medyna, -y, ž. *zkratkové označení pro medicínu*

mikrouš, -e, m. *chorobně malá hlava novorozence*, expr.

mimišťárna, -y, ž. *novorozenecké oddělení*

mind'árna, -y, ž. *operační sál sloužící výhradně k provádění miniinterupcí*, expr.

mít našlápnuto, fraz. *být ve špatném zdravotním stavu (koledovat si o)*

mít v hlavě, fraz. *novorozenec má krvácení do mozkových komor*; exc. AD

mrtvý pták, sdruž. *vaginální ultrazvuková sonda*

mudr, -a, m. *lékař*

mudra, -y, ž. *lékařka*

N

na so, na ne, sdruž. *na sobotu, na neděli*, vtipné označení pro zdvojenou pochvu; exc. AD

náhubek, -ku, m. *operační rouška*

nedouš, -e, m. *nedonošené dítě*

neonatálka, -y, ž. *porod*

nočník, -u, m. *noční služba*

O

oblbovák, -u, m. *narkóza*

obvod'ák, -a, m. *obvodní lékař, isl.*

odseknout, dok. *provést císařský řez*

ohrožóza, -y, ž. *ohrožené těhotenství*

operák, -u, m. *operační sál*

otesánek, -a, m. *novorozenec s nadměrnou porodní hmotností, expr.*

ozvy v prdeli, sdruž. *nulové srdeční ozvy plodu při porodu*; exc. AD

P

pacient zlobí, fraz. *pacient se nehojí podle předpokladů*

pacoška, -y, ž. *pacientka*

padat, nedok. *srdeční frekvence plodu klesá, „ozvy padají“*; exc. AD

pasonetka, -y, ž. *služba v pátek, sobotu a v neděli*

pašík, -a, m. *lékař nedodržující předepsanou sterilitu, expr.*

perforačka, -y, ž. *perforace (protržení) dělohy při sondáži*

perinatálka, -y, ž. *kojenecká úmrtnost*; exc. AD

pérovat, nedok. *volnější pohyb lebečních kostí dítěte při porodu*

pětistovka, -y, ž. *předčasně narozené dítě (podle porodní váhy 500 g)*; exc. AD

pičišťouch, -a, m. hanlivé, žertovné označení pro *gynekologa*, viz též *gyndař*, *kundolog*, expr.

pičkovna, -y, ž. *gynekologie*, viz také *gynda*, expr.

pilule, -í, pomnož. *antikoncepce*, viz též *prášky*

pincka, -y, ž. *pinzeta*

placka, -y, ž. *placenta*

plodovka, -y, ž. *plodová voda*

porod za hubičku, fraz. *porod bez komplikací*

prášky, -ů, m. *antikoncepce*, viz též *pilule*

prenatálka, -y, ž. *předporodní poradna*

primča, -i, ž. *prvorodička*

pro českého lva, sdruž. *syndrom zdvojené pochvy*, vtipné označení podle českého dvouocasého lva; exc. AD

pro hodináře, sdruž. *náročný operativní zákrok*

procházka růžovým sadem, fraz. *preventivní prohlídka*

provokačka, -y, ž. *vyprovokovaný porod*

příbalák, -u, m. *příbalový leták*

příčka, -y, ž. *příčná poloha plodu* (osa plodu je v pravém úhlu k podélné ose dělohy); exc. AD

příhnojit, dok. *nasazení speciálních hormonů v případě, že má žena problém s opakovanými potraty*; exc. AD

R

rizikáč, -e, m. *rizikové těhotenství*

rudé náměstí, sdruž. *menstruace* (podle největšího náměstí v Moskvě)

rumin, neskl. *novorozenec je uložen s matkou na stejném pokoji*; exc. AD

rychlá, -é, ž. *sanitka*, viz též *fňukna*

Ř

řezka, -y, ž. *rodička po císařském řezu*

S

sad'árna, -y, ž. *bolestivý lékařský zákrok*, expr.; exc. AD

sikovky, -ek, pomnož. *porodnické kleště* (vtipné označení podle instalatérského náčiní)

simpsonky, -ek, pomnož. *porodnické kleště* pojmenované podle J. Y. Simpsona; exc. AD

smolit, nedok. *dětské vypouštění stolice*; exc. AD

smrt'ák, -u, m. *smrtelné zranění*, expr., isl.

sono, -a, s. *sonografické vyšetření*

souložit nanečisto, fraz. *chráněný pohlavní styk*; exc. AD

spont'ák, -u, m. *samovolný porod*

sportka, -y, ž. *porodní hlášení*, „vypsat sportku“

sterilka, -y, ž. *neploďná žena*

Š

šestinedělka, -y, ž. 1. *méně chápat pacientka* (vypadá, že neumí dělit šesti), expr.; exc. AD; 2. *žena šest týdnů po porodu*

špinit, nedok. *mít drobný krvavý výtok*

T

tarnierky, -ek, pomnož. *druh porodnických kleští* pojmenovaný podle porodníka Tarniera

těhule, -e, ž. *těhotná žena*

totálka, -y, ž. *kompletní odstranění orgánu* (např. dělohy)

triviálka, -y, ž. *banální operace*

trojky, -ek, ž. *trojčata*

trouba, -y, ž. *inkubátor*, viz též inkuboš

V

vaginálka, -y, ž. *vyšetření ultrazvukem vaginální cestou*

včelička, -y, ž. *injekce*

verdén, -u, m. *rozsáhlé komplikované porodní zranění, (odvozeno od města Verdun); exc. AD*

vipka, -y, ž. *VIP pacientka*

viset na ozvách, fraz. *sledovat ozvy plodu*

viset nad vchodem, fraz. *hlava dítěte nepostoupila k malé pánvi*

vlk, -a, m. *opruzenina, „má vlka“*

vodníček, -a, m. *novorozenec s nazelenalou kůží*

vyteklý, adj. *vykrvácený*

Z

zaplynovaný, adj. *pacientka s nafouknutým podbříškem; exc. AD*

zavírat, nedok. *šít, „budeme zavírat“*

závod'ák, -a, m. *závodní lékař, isl.*

zkrocení zlé ženy, sdruž. *vtipné označení pro tlustý dilatátor děložního hrdla; exc. AD*

zprasit, dok. *pokazit operativní výkon, expr.*

Ž

žákyňka, -y, ž. *studentka střední zdravotnické školy na praxi, expr.*

žlut'ásek, -a, m. *dítě trpící novorozeneckou žloutenkou*

PŘÍLOHA Č. 2: STAVOVSKÝ PŘEDPIS č. 10 ČESKÉ LÉKAŘSKÉ KOMORY

ETICKÝ KODEX ČESKÉ LÉKAŘSKÉ KOMORY

§ 1

Obecné zásady

- (1) Stavovskou povinností lékaře je péče o zdraví jednotlivce i celé společnosti v souladu se zásadami lidskosti, v duchu úcty ke každému lidskému životu od jeho počátku až do jeho konce a se všemi ohledy na důstojnost lidského jedince.
- (2) Úkolem lékaře je chránit zdraví a život, mírnit utrpení, a to bez ohledu na národnost, rasu, barvu pleti, náboženské vyznání, politickou příslušnost, sociální postavení, sexuální orientaci, věk, rozumovou úroveň a pověst pacienta či osobní pocity lékaře.
- (3) Lékař má znát zákony a závazné předpisy platné pro výkon povolání a tyto dodržovat. S vědomím osobního rizika se nemusí cítit být jimi vázán, pokud svým obsahem nebo ve svých důsledcích narušují lékařskou etiku či ohrožují základní lidská práva.
- (4) Lékař je povinen být za všech okolností ve svých profesionálních rozhodnutích nezávislý a odpovědný.
- (5) Lékař uznává právo každého člověka na svobodnou volbu lékaře.

§ 2

Lékař a výkon povolání

- (1) Lékař v rámci své odborné způsobilosti a kompetence svobodně volí a provádí ty preventivní, diagnostické a léčebné úkony, které odpovídají současnému stavu lékařské vědy a které pro nemocného považuje za nejvýhodnější. Přitom je povinen respektovat v co největší možné míře vůli nemocného (nebo jeho zákonného zástupce).
- (2) Každý lékař je povinen v případech ohrožení života a bezprostředního vážného ohrožení zdraví neodkladně poskytnout lékařskou pomoc.
- (3) Lékař musí plnit své povinnosti v situacích veřejného ohrožení a při katastrofách přírodní nebo jiné povahy.
- (4) Lékař má právo odmítnout péči o nemocného z odborných důvodů nebo je-li pracovně přetížen nebo je-li přesvědčen, že se nevytvořil potřebný vztah důvěry

mezi ním a pacientem. Je však povinen doporučit a v případě souhlasu zajistit vhodný postup v pokračování léčby.

(5) Lékař nemůže být donucen k takovému lékařskému výkonu nebo spoluúčasti na něm, který odporuje jeho svědomí.

(6) Lékař nesmí předepisovat léky, na něž vzniká závislost, nebo které vykazují účinky dopingového typu k jiným než léčebným účelům.

(7) Lékař u nevléčitelně nemocných a umírajících účinně tiší bolest, šetří lidskou důstojnost a mírní utrpení. Vůči neodvratitelné a bezprostředně očekávané smrti však nemá být cílem lékařova jednání prodlužovat život za každou cenu. Eutanazie a asistované suicidium nejsou přípustné.

(8) U transplantací se lékař řídí příslušnými předpisy. Odběru tkání a orgánů nesmí být zneužito ke komerčním účelům.

(9) Lékař je v zájmu pacienta povinen důsledně zachovávat lékařské tajemství, s výjimkou případů, kdy je této povinnosti souhlasem pacienta zbaven nebo když je to stanoveno zákonem.

(10) Lékař, který vykonává své povolání, je povinen odborně se vzdělávat.

(11) Lékař je povinen při výkonu povolání vést a uchovávat řádnou dokumentaci písemnou nebo jinou formou. Ve všech případech je nutná přiměřená ochrana znemožňující změnu, zničení nebo zneužití.

(12) Lékař nesmí své povolání vykonávat formou potulné praxe.

(13) Lékař nesmí sám nebo po dohodě s jinými ordinovat neúčelné léčebné, diagnostické a jiné úkony ze zjištěných motivů. V rámci své pravomoci nesmí poskytovat odborně neodpovídající vyjádření, z nichž by plynuly občanům neoprávněné výhody.

(14) Pokud lékař doporučuje ve své léčebné praxi léky, léčebné prostředky a zdravotní pomůcky, nesmí se řídit komerčními hledisky, ale výhradně svým svědomím a prospěchem pacienta.

(15) Lékař se podle svého uvážení účastní na prezentaci a diskusi medicínských témat na veřejnosti, v tisku, v televizi, rozhlasu, musí se však vzdát individuálně cílených lékařských rad a doporučení ve svůj soukromý prospěch.

(16) Lékař se musí zdržet všech nedůstojných aktivit, které přímo nebo nepřímo znamenají propagaci nebo reklamu jeho osoby a lékařské praxe a ve svých důsledcích jsou agitační činností, cílenou na rozšíření klientely. Nesmí rovněž tyto aktivity iniciovat prostřednictvím druhých osob.

(17) Nový způsob léčení je možné použít u nemocného až po dostatečných biologických zkouškách, za podmínek dodržení Helsinské konvence a Norimberského kodexu, pod přísným dohledem a pouze tehdy, pokud pacienta nepoškozuje.

(18) Lékař si má být vědom své občanské úlohy i vlivu na okolí.

§ 3

Lékař a nemocný

(1) Lékař plní vůči každému nemocnému své profesionální povinnosti. Vždy včas a důsledně zajistí náležitá léčebná opatření, která zdravotní stav nemocného vyžaduje.

(2) Lékař se k nemocnému chová korektně, s pochopením a trpělivostí a nesníží se k hrubému nebo nemravnému jednání. Bere ohled na práva nemocného.

(3) Lékař se má vzdát paternalitních pozic v postojích vůči nemocnému a respektovat ho jako rovnocenného partnera se všemi občanskými právy i povinnostmi, včetně zodpovědnosti za své zdraví.

(4) Lékař je povinen pro nemocného srozumitelným způsobem odpovědně informovat jeho nebo jeho zákonného zástupce o charakteru onemocnění, zamýšlených diagnostických a léčebných postupech včetně rizik, o uvažované prognóze a o dalších důležitých okolnostech, které během léčení mohou nastat.

(5) Lékař nesmí zneužít ve vztahu k nemocnému jeho důvěru a závislost jakýmkoliv způsobem.

§ 4

Vztahy mezi lékaři

(1) Základem vztahů mezi lékaři je vzájemně čestné, slušné a společensky korektní chování spolu s kritickou náročností, respektováním kompetence a přiznáním práva na odlišný názor.

(2) Lékař v zájmu své stavovské cti i s ohledem na pověst lékařské profese nesmí podceňovat a znevažovat profesionální dovednosti, znalosti i poskytované služby jiných

lékařů, natož používat ponižujících výrazů o jejich osobách, komentovat nevhodným způsobem činnost ostatních lékařů v přítomnosti nemocných a nelékařů.

(3) Lékař kolegiálně spolupracuje s těmi lékaři, kteří současně nebo následně vyšetřují či léčí stejného pacienta. Předává-li z důvodných příčin nemocného jinému lékaři, musí mu odevzdat zjištěné nálezy a informovat ho o dosavadním průběhu léčby.

(4) Lékař je povinen požádat dalšího nebo další lékaře o konzilium vždy, když si to vyžádají okolnosti a nemocný souhlasí. Je právem lékaře navrhnout osobu konzultanta. Závěry konziliárního vyšetření mají být dokumentovány zásadně písemnou formou a je povinností o nich informovat nemocného, se zvláštním důrazem tehdy, pokud se názory lékařů liší, a je právem lékaře vzdát se dalšího léčení, pokud se nemocný přikloní k jinému názoru konzultanta.

(5) Lékař musí svou praxi vykonávat zásadně osobně. Zastupován může být jen dočasně, a to lékařem vedeným v seznamu České lékařské komory a splňujícím potřebné odborné předpoklady.

§ 5

Lékař a nelékař

(1) Lékař spolupracuje se zdravotními pracovníky vyškolenými v různých specializovaných činnostech. Pověří-li je diagnostickými nebo léčebnými úkoly a dalšími procedurami, musí se přesvědčit, zda jsou odborně, zkušenostmi i zodpovědností způsobilí tyto úkony vykonávat.

(2) Lékaři není dovoleno vyšetřovat nebo léčit s osobou, která není lékařem a nepatří k zdravotnímu personálu. Tyto osoby nesmějí být přítomny ani jako diváci při lékařských výkonech. Výjimkou z uvedených zásad jsou osoby, které se u lékaře vzdělávají, nebo pracují v lékařských oborech a dalších osob, s jejichž přítomností pacient souhlasí, pokud není lékařsky zdůvodněných námitek.

§ 6

Závěrečná ustanovení

Účinnost

(1) Tento Stavovský předpis č. 10 - Etický kodex České lékařské komory nabývá účinnosti dne 1. 1. 1996.

(2) Tento Stavovský předpis č. 10 – Etický kodex České lékařské komory byl novelizován rozhodnutím představenstva ČLK dne 22. 6. 2007 a nabývá účinnosti dne 22. 7. 2007